

Goed voorbeeld doet goed volgen

23 GOOD PRACTICES
OM HUISELIJK GEWELD TE VOORKOMEN

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	4		
Samenvatting	5		
DEEL 1	7	DEEL 2	20
1. Inleiding	8	6. Good practices	21
2. Geweld en preventie	10	Meer over de top 23	
3. Visie en keuzes maken	11	■ Huiselijk geweld	22
Effectiviteit en samenhang	11	■ Kindermishandeling	26
Voorbeeldfunctie	11	■ Relatieel geweld	34
Verloop van preventie	11	■ Ouderenmishandeling	41
Criteria	11	■ Loverboys	44
		■ Eergerelateerd geweld	48
4. De top 23	13	7. Literatuurlijst	51
■ Huiselijk geweld	13		
■ Kindermishandeling	14		
■ Relatieel geweld	15		
■ Ouderenmishandeling	16		
■ Loverboys	17		
■ Eergerelateerd geweld	18		
5. Conclusies en aanbevelingen	19		

VOORWOORD

Huiselijk geweld is een probleem met ernstige gevolgen voor zowel mens als maatschappij. De omvang van het probleem en de maatschappelijke en individuele gevolgen ervan, vragen om investeringen in het voorkomen van huiselijk geweld.

De afgelopen jaren zijn veel inspanningen geleverd om professionals en andere betrokkenen bewuster te maken van hun rol: het voorkomen of - indien dit niet mogelijk is - het stoppen van geweld en de gevolgen ervan tot een minimum beperken.

Bij gemeenten en instellingen groeit de wens om huiselijk geweld te voorkomen. De vraag is hoe een gemeente dat moet aanpakken. Zijn er elders al projecten ontwikkeld? Welke ervaringen zijn daarmee opgedaan? Wat is er bereikt?

Uit een uitgebreide inventarisatie van 'good practices' zijn 23 projecten geselecteerd. Drieëntwintig vernieuwende, aansprekende, en positieve good practices, die wij graag aan u presenteren. Dit rapport biedt gemeenten en instellingen een kader en een selectie van de beste good practices. Zo kunnen zij een weloverwogen keuze maken bij de aanpak van de preventie van huiselijk geweld. Goed voorbeeld doet goed volgen, tenslotte.

SAMENVATTING

Huiselijk geweld, een groot en complex probleem

Huiselijk geweld is een probleem met ernstige gevolgen voor zowel mens als maatschappij. Huiselijk geweld berokkent alle betrokkenen onnoemelijk leed en is een grote maatschappelijke schadepost. De impact van het probleem vraagt om investeringen in het voorkomen van huiselijk geweld. Jaarlijks is sprake van ruim 63.000 meldingen van huiselijk geweld bij de politie. Naar schatting is dit slechts ongeveer 12% van alle gevallen van huiselijk geweld. Dit percentage duidt op een aanzienlijk grotere omvang van het probleem. Daarnaast is het ook een complex en hardnekkig probleem. Huiselijk geweld kenmerkt zich veelal door intergenerationele overdracht en onzichtbaarheid en altijd spelen machtsverschillen tussen pleger en slachtoffer een rol.

Het voorkomen van huiselijk geweld

In deze regeerperiode wordt uitdrukkelijk aandacht besteed aan het voorkomen en verminderen van huiselijk geweld. De speerpunten in de komende jaren zijn onder meer het signaleren en melden van huiselijk geweld. Naast het signaleren en melden is het minstens zo belangrijk dat er acties worden ondernomen om huiselijk geweld te voorkomen. Dat wil zeggen, dat er activiteiten moeten worden ontplooid die leiden tot het wegnemen van de factoren die resulteren in huiselijk geweld. Activiteiten die zich richten op het voorkomen van huiselijk geweld noemen we primaire preventie. Primaire preventie van huiselijk geweld kan worden omschreven als het voorkomen dat nieuwe gevallen van huiselijk geweld optreden door het wegnemen van oorzaken en risico's. Primaire preventie kan zich richten op individuen, groepen of op een breed publiek. Waar in dit rapport het woord 'voorkomen' wordt gebruikt, bedoelen we 'primaire preventie'.

Instrumenten en projecten per thema

In dit rapport beschrijven we aan de hand van thema's de meest relevante instrumenten en projecten om huiselijk geweld te voorkomen. Achtereenvolgens zijn dat: huiselijk geweld in het algemeen, kindermishandeling, ouderenmishandeling, loverboyproblematiek en eengerelateerd geweld. Het is opvallend te constateren dat er in ieder thema een bepaalde lijn zit in de manier waarop men geweld aanpakt. Een thema komt in de belangstelling, krijgt een plek op de agenda en de eerste activiteiten die worden ondernomen zijn vrijwel altijd gericht op signaleren, melden en hulp bieden om het leed te verzachten en herhaling te voorkomen. Daarna gaat men de aandacht naar voren richten: kan men het geweld niet helemaal voorkomen en ervoor zorgen dat het niet ontstaat? Deze opbouw zien we terug bij de thema's. Mishandeling van ouders door hun kinderen staat nog niet zo lang op de agenda. Op dit onderwerp zijn dan ook geen good practices primaire preventie te vinden. Daarom hebben we dit onderwerp niet opgenomen als thema.

Kindermishandeling daarentegen, dat al sinds de jaren zeventig in de belangstelling staat, kent de meeste good practices op het gebied van primaire preventie. Het heeft een voorbeeldfunctie voor de aanpak van andere vormen van geweld. Ouderenmishandeling en eengerelateerd geweld lopen daar op achter, omdat deze thema's pas meer recentelijk worden (h)erkend als een vorm van huiselijk geweld. Gelukkig zien we wel een inhaalslag.

Criteria en overwegingen

De good practices zijn gekozen op basis van een aantal criteria en overwegingen. Uitgangspunten die hierbij gehanteerd zijn, zijn de volgende:

- Het in stand houden van de cirkel van geweld leidt tot intergenerationele overdracht.
- Kinderen als getuige van geweld lopen een groot risico op herhaling van het geweld.
- Armoede en een lage opleiding zijn risicofactoren.
- Zwangerschap kan een risicovolle tijd zijn.
- Jonge alleenstaande moeders lopen dubbel risico.
- Door empowerment zijn mensen in staat zelf problemen op te lossen.
- Migranten en niet-westerse allochtonen vormen risicogroepen.
- Seksespecifieke aanpak vergroot weerbaarheid en vermindert machtsmisbruik.
- Gedragsverandering biedt het beste uitzicht op doorbreken geweld.
- Positieve insteek van belang.
- Inspirerend en vernieuwend.

Wanneer een aanpak zich richt op één of meer van de bovenstaande uitgangspunten is deze aan het overzicht toegevoegd.

Daarnaast hebben bij de keuze van de good practices ook praktische overwegingen een rol gespeeld. Gestelde vragen hierbij waren:

- Is er samenhang mogelijk in een breder kader van interventies en hulp?
- Is een good practice vastgelegd en overdraagbaar?
- Belast de uitvoering de betrokken instellingen niet te veel?
- Is de aanpak betaalbaar?
- Is de aanpak lokaal uit te voeren?
- Is het project eerder geïmplementeerd en beschikbaar?

In sommige gevallen is er voor gekozen om een project dat niet goed vastgelegd of overdraagbaar is, toch te selecteren. De aanpak biedt in dit geval veel inspirerende en vernieuwende aspecten die als input kunnen dienen voor een effectieve preventieve aanpak van huiselijk geweld.

Het valt u wellicht op dat evidence based geen criterium is. Als dat wel een voorwaarde zou zijn, vallen veel bestaande preventieprojecten af. De meeste good practices zijn nog zo pril, dat er nog geen effectonderzoek heeft plaatsgevonden. De gekozen practices zijn wel theoretisch zo onderbouwd dat men effect mag verwachten.

Het voorgaande samengevat levert op dat de good practices die zich richten op kinderen en jongeren, met name die uit kwetsbare groepen, een streepje voor hebben bij het maken van de uiteindelijke selectie. Immers, investeren in de toekomst is zinvol.

Daarnaast blijkt empowerment van burgers - het versterken van de mogelijkheden van mensen zelf - een goed werkend instrument te zijn om in een vroeg stadium situaties van dreigend geweld te voorkomen.

De top 23

Op het gebied van huiselijk geweld in het algemeen, dus niet uitgesplitst naar één of andere afzonderlijke vorm, zijn drie good practices geselecteerd. Zeven good practises zijn geselecteerd op het gebied van kindermishandeling, zes gericht op relationeel geweld, twee op ouderenmishandeling, drie op loverboys en twee op eengerelateerd geweld. Dat brengt het totaal op 23 veelbelovende en inspirerende good practices, waarvan de eerste resultaten bemoedigend zijn.

Hoofdstuk 4 bevat de kerngegevens van deze good practices, opdat de lezer meteen ziet waar het over gaat. Is de interesse gewekt? Dan volgt in deel 2 een gedetailleerdere beschrijving van iedere good practice. Ook de good practices die we bekeken hebben, maar die in deze publicatie niet verder zijn uitgewerkt, zijn op een rijtje gezet.

OVERZICHT VAN DE GESELECTEERDE GOOD PRACTICES	
Huiselijk geweld algemeen	1. Stay in Love 2. Handen thuis 3. Tour of Love
Kindermishandeling	4. VoorZorg 5. Bemoeizorg in de JGZ 6. Marietje Kessels 7. Rots en Water 8. Piep zei de muis 9. Verhalenkring 10. STUK lesmateriaal
Relationeel geweld	11. Voor het te laat is 12. Loving me loving you 13. Oplossen huiselijk geweld 14. Vrouwen worden weerbaar 15. Als ik hem was 16. Break Through
Ouderenmishandeling	17. Groepsconsultatiebureau 18. Samen is wijs
Loverboys	19. WOW! 20. Pretty Woman 21. Beware of loverboys
Eengerelateerd geweld	22. Zwarte tulp 23. Leren van Eer op school

Conclusies en aanbevelingen

- Primaire preventie blijkt in de praktijk de laatste schakel in de aanpak van huiselijk geweld. Men begint vaak met het inzetten van secundaire en tertiaire preventie.
- Uit de inventarisatie van good practices blijkt dat er een verdeling te maken is tussen projecten die een algemeen aanbod bevatten en projecten die gericht zijn op risicogroepen.
- Bij alle good practices is opvallend dat zij vaak geplaatst zijn of worden in een breder aanbod binnen de gemeente, instelling of school. Het blijkt dat huiselijk geweld het beste in samenhang aangepakt kan worden.
- Veel projecten richten zich op jongeren in de leeftijd van 16 tot 25 jaar, omdat jongeren een duidelijke risicogroep vormen.
- Het verdient aanbeveling om bij het kiezen van projecten de nadruk te leggen op projecten die zich richten op het voorkomen van huiselijk geweld in het algemeen. Algemene preventieprojecten hebben een breed bereik.
- Uit onderzoek naar Eigen Kracht blijkt dat het sterker maken van burgers een goede manier is om huiselijk geweld te voorkomen, de gevolgen ervan te herstellen en slachtoffers te ondersteunen in het opbouwen van een 'nieuw' leven.
- De aanpak om ouderenmishandeling te voorkomen, en zeker die van oudermishandeling, staat nog in de kinderschoenen. Het verdient aanbeveling om de komende tijd projecten primaire preventie van ouderenmishandeling op te zetten om ervaringen op te doen.
- Dit rapport is te gebruiken als leidraad. Per specifieke situatie moet bekeken worden welke interventies het meeste resultaat oplevert.
- Dit rapport moet worden beschouwd als een momentopname. Er worden continue nieuwe projecten ontwikkeld.

Deel 1

1. INLEIDING

Huiselijk geweld

Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer wordt gepleegd. De term 'huiselijk' verwijst niet naar de plaats waar het geweld zich afspeelt, maar refereert aan de relatie tussen de pleger en het slachtoffer. Hierbij wordt uitgegaan van een ruime interpretatie van het begrip geweld, het betreft zowel fysiek als psychisch geweld. Onder dit geweld vallen lichamelijke en seksuele geweldpleging, belaging en bedreiging (al dan niet door middel van -, of gepaard gaand met beschadiging van goederen in en om het huis). Een ander kenmerk van huiselijk geweld is de omstandigheid dat dader en slachtoffer (waaronder ook minderjarige slachtoffers) desondanks - en soms noodgedwongen - blijvend deel uitmaken van elkaars leef- en woonomgeving. Hiermee hangt samen dat huiselijk geweld vaak een stelselmatig karakter heeft en er een hoog recidiverisico is. Geweld in het gezin gaat vaak met andere problematiek gepaard, zoals spanningen tussen echtgenoten, werkloosheid of verslaving.

Huiselijk geweld is één van de meest omvangrijke geweldsvormen in onze samenleving en komt voor binnen alle culturen en in alle sociaaleconomische klassen van de Nederlandse samenleving. Op de lijst van dodelijke slachtoffers als gevolg van een onnatuurlijke oorzaak staat huiselijk geweld, na verkeersongevallen, op de tweede plaats.

Huiselijk geweld kenmerkt zich door relatieve onzichtbaarheid. Door de privacy en intimiteit waarin het plaatsvindt, beschouwen veel slachtoffers het als een individueel probleem. Loyaliteitsconflicten en emotionele en fysieke afhankelijkheid verhinderen veel slachtoffers om uit zichzelf hulp te gaan zoeken.

Huiselijk geweld is een complex probleem. Er bestaat niet één verklarende theorie over de oorzaken van huiselijk geweld. Wel zijn er specifieke aspecten te onderscheiden (Boerefijn, 2000).

- Huiselijk geweld is een hardnekkig probleem omdat het zich kenmerkt door intergenerationele overdracht: mensen die in hun jeugd slachtoffer zijn geweest van geweld lopen een groter risico in hun latere leven weer slachtoffer of zelf dader van huiselijk geweld te worden.
- Huiselijk geweld kenmerkt zich door onzichtbaarheid. Het geweld is veelal niet zichtbaar voor buitenstaanders en speelt zich af in een intieme relatie van partners of ouders en kinderen. Hierdoor beleven slachtoffers het vaak als individueel probleem. Loyaliteit en afhankelijkheid kunnen slachtoffers verhinderen om met de problemen naar buiten te komen en hulp te zoeken. De recidive van het geweld is hierdoor groot; huiselijk geweld is meestal geen incident maar komt bij herhaling voor.
- Bij huiselijk geweld spelen machtsverschillen tussen pleger en slachtoffer een rol. Er is veelal sprake van een verstoorde machtsverhouding tussen de bedreigde en de bedreigende partij. Bovendien zijn deze machtsverschillen vaak gendergebonden en ligt er een houding van mannelijke dominantie aan ten grondslag. Daarnaast kan huiselijk geweld gepaard gaan met andere problemen, zoals spanningen tussen (ex)partners, werkloosheid, psychische problemen of verslaving.

Cijfers en beleid

Jaarlijks is er sprake van ruim 63.000 meldingen van huiselijk geweld bij de politie (Ferwerda, 2007). Naar schatting is dit slechts ongeveer 12% van alle gevallen van huiselijk geweld, wat duidt op een aanzienlijk grotere totale omvang van het probleem (Van Dijk, Flight, Oppenhuis en Duesmann, 1997). Vrouwen en kinderen zijn in de meeste gevallen het slachtoffer, maar ook mannen, ouders en ouderen kunnen slachtoffer zijn. Van de slachtoffers van huiselijk geweld blijkt 85% vrouw te zijn. In 80% van de gezinnen waar partnergeweld plaatsvindt, zijn de kinderen getuige van geweld. Bovendien zijn kinderen naar schatting in 30 tot 60% van deze gevallen zelf ook slachtoffer van huiselijk geweld. Uit onderzoek blijkt dat ruim 107.000 kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar in Nederland blootgesteld worden aan een vorm van kindermishandeling. (Baeten & Geurts, 2002; genoemd in Ministerie van Justitie, 2008).

In deze regeerperiode wordt uitdrukkelijk aandacht besteed aan het voorkomen en verminderen van huiselijk geweld. De speerpunten in de

komende jaren zijn onder meer het signaleren en melden van huiselijk geweld. Naast het signaleren en melden is het minstens zo belangrijk dat er acties worden ondernomen om huiselijk geweld te voorkomen. Dat wil zeggen, dat er activiteiten moeten worden ontplooid die leiden tot het wegnemen van de factoren die resulteren in huiselijk geweld. Activiteiten die zich richten op het voorkomen van huiselijk geweld noemen we primaire preventie.

Prof. Dr. Hans Boutellier, directeur van het Verwey Jonker Instituut, vergelijkt de huidige werkwijze bij de aanpak van (huiselijk) geweld met een voetbalwedstrijd. "We zijn met z'n allen naar achteren aan het kijken. Naar de keeper, waar justitie op goal staat. De verdediging bestaat uit risicobeheersende organisaties zoals jeugdzorg en reclassering. Op het middenveld spelen scholen, welzijnsorganisaties en woningbouwcoöperaties. Maar waar je kunt scoren is vooraan. En daar staan de burgers. Het is van belang van achter naar voren te spelen."

Wet Tijdelijk Huisverbod

Vanaf 1 januari 2009 is de wet Tijdelijk Huisverbod officieel van kracht. De wet Tijdelijk Huisverbod vormt een middel om preventief in te grijpen bij huiselijk geweld in situaties waar nog geen strafbare feiten zijn gepleegd. De wet is bedoeld om huiselijk geweld verder terug te dringen. Soms is er wel sprake van dreiging in een gezin, maar niet genoeg wettelijke grond om iemand daarvoor aan te houden. Om dan toch de dreiging te stoppen en hulp te kunnen regelen, kan preventief aan de pleger een huisverbod worden opgelegd. Ook bij een ernstig vermoeden van dit gevaar kan een huisverbod worden opgelegd om verdere escalatie te voorkomen.

Dit gebeurt door degene van wie dit gevaar uitgaat de toegang tot het huis voor tenminste 10 dagen te ontzeggen. Ook mag hij/zij in die periode geen contact opnemen met de achterblijvers. Hierdoor wordt een afkoelingsperiode gecreëerd en kan hulp worden geregeld, zowel voor de slachtoffers en eventuele kinderen, als voor de dader. Het huisverbod kan ook worden opgelegd bij kindermishandeling of een ernstig vermoeden daarvan.

Vormen van preventie

Preventie van huiselijk geweld kan worden omschreven als het voorkomen dat nieuwe gevallen van huiselijk geweld optreden door het wegnemen van oorzaken en risico's. Preventie kan zich richten op individuen, groepen of op een breed publiek.

Hoewel het in dit rapport gaat over 'good practices' op het gebied van primaire preventie, gaan we voor de volledigheid kort in op de andere vormen van preventie. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen primaire, secundaire en tertiaire preventie.

Primaire preventie richt zich op het wegnemen van de factoren die kunnen leiden tot (huiselijk) geweld.

Secundaire preventie richt zich door voorlichting en educatie op speciale doelgroepen waar (huiselijk) geweld voorkomt. Secundaire preventie omvat het vroegtijdig signaleren van huiselijk geweld en het stoppen en behandelen ervan, zodat erger kan worden voorkomen.

Tertiaire preventie richt zich op het verminderen van de negatieve gevolgen of het voorkomen van recidive van (huiselijk) geweld.

Deze inventarisatie richt zich op de primaire preventie. Binnen primaire preventie is een aantal subniveaus te definiëren: universele preventie, selectieve preventie en geïndiceerde preventie en vroege interventie bij risicotrajecten.

Preventie en kosten

De baten van preventieve good practices, op welk gebied dan ook, zijn op de korte termijn vaak moeilijk te zien. Resultaat is pas zichtbaar na ruime (tijds)investering. De opbrengsten van preventie liggen vooral op het terrein van maatschappelijke, niet-financiële opbrengsten, die zich in tweede instantie kunnen vertalen in een economisch voordeel. Ter illustratie: naar schatting is 10% tot 15% van het ziekteverzuim in het bedrijfsleven het gevolg van huiselijk geweld. Nederlands onderzoek wijst uit dat 3% van de slachtoffers van huiselijk geweld uiteindelijk buiten het arbeidsproces komt te staan. Ook plegers van huiselijk geweld verzuimen geregeld. Daarnaast raken slachtoffers hun concentratie kwijt en zijn zij minder productief. Het loont dus de moeite aan de slag te gaan om huiselijk geweld te voorkomen. Huiselijk geweld berokkent alle betrokkenen onnoemelijk leed en is een grote maatschappelijke schadepost. Wanneer door preventie huiselijk geweld kan worden voorkomen, heeft dit ook gevolgen op de kosten in de curatieve zorg. Er is minder letselschade waardoor de kosten lager zullen uitvallen.

2. GEWELD EN PREVENTIE

Huiselijk geweld wordt in deze publicatie onderscheiden in huiselijk geweld algemeen, kindermishandeling, relationeel geweld, ouderenmishandeling, loverboyproblematiek en eengerelateerd geweld. Oudermishandeling is ook een vorm van huiselijk geweld, maar is een verschijnsel dat nog niet zo lang bekend is. Er zijn goede informatiebronnen te vinden over wat het onderwerp inhoudt¹, maar programma's om deze vorm van geweld te voorkomen zijn nog in ontwikkeling. Deze vorm van huiselijk geweld wordt dan ook niet nader uitgewerkt in deze publicatie.

■ Huiselijk geweld algemeen

Preventieprogramma's die onder deze noemer vallen hebben een breed kader. De preventieprojecten die verderop beschreven worden, omvatten vele aspecten van huiselijk geweld en richten zich niet op slechts één vorm van huiselijk geweld.

■ Kindermishandeling

Uit recent onderzoek blijkt dat ruim 107.000 kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar in Nederland blootgesteld worden aan een vorm van kindermishandeling. Van de scholieren van 12 tot 17 jaar geeft ruim een derde aan dat ze ooit een gebeurtenis hebben meegemaakt die als vorm van kindermishandeling kan worden beschouwd. Kindermishandeling omvat elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel. Bij primaire preventieprogramma's gericht op kindermishandeling maken we onderscheid tussen huisbezoekprogramma's, opvoedingsondersteunende programma's/cursussen, weerbaarheidsprogramma's, onderwijsprogramma's en programma's voor kinderen die getuige zijn van geweld.

■ Relationeel geweld

Van alle vormen van huiselijk geweld komt relatiegeweld het meest voor in Nederland (Van Dijk e.a., 1997; 2002). De aanpak van relatiegeweld is vooral gericht op hulp aan slachtoffers en plegers en het tegengaan van herhaling en zwaardere mishandeling. Primaire preventie van relatiegeweld zou zich vooral moeten richten op de manier waarop een positieve relatie kan worden opgebouwd en onderhouden. Echter op dat gebied zijn maar weinig programma's ontwikkeld. De meeste projecten besteden vooral aandacht aan seksualiteit en veilige seks. Desalniettemin heeft deze inventarisatie geleid tot verschillende good practices.

■ Ouderenmishandeling

Het mishandelen van ouderen komt vaker voor dan men denkt. Ouderenmishandeling is het handelen of nalaten van handelen waardoor de oudere persoon lijdt. Het lijden van de oudere kan lichamelijk of psychisch zijn, maar ook mishandeling op materieel en/of financieel vlak is mogelijk. Een pleger van ouderenmishandeling heeft een persoonlijke of professionele relatie met het slachtoffer, vaak in de vorm van een mantelzorgverlener. Uit onderzoek blijkt dat twintig procent van de ouderen boven de 65 jaar herhaaldelijk wordt mishandeld. Ouderenmishandeling is een moeilijk onderwerp en is ook een relatief nieuw onderwerp op de agenda. Pas sinds 1992 staat ouderenmishandeling op de politieke agenda in Nederland.

■ Loverboys

Het thema loverboys zit op het snijvlak van een vorm van kindermishandeling en mensenhandel/ jeugdprostitutie. Er is relatief veel aandacht voor het thema vanwege de ongrijpbaarheid. Omdat de loverboy veelal in migrantenkringen te vinden is, zijn er diverse lespakketten gericht op asielzoekerjongeren (Lef in de liefde, vmbo), gemeenten met veel moslims (SPIOR in Rijnmond) e.d. ontwikkeld.

■ Eengerelateerd geweld

Onder eengerelateerd geweld vallen verschillende vormen van geweld: van (bedreiging met) eermoord of trotsmoord tot verminking, (bedreiging met) verstoting en uithuwelijking. Om eengerelateerd geweld te voorkomen zijn verschillende interventies ontwikkeld. De aanpak verkeert nog in een pril stadium. Voor de preventie van eengerelateerd geweld zijn twee zaken cruciaal: de onderlinge samenwerking tussen hulpverleningsinstanties en de deskundigheid van de hulpverleners. Hoe meer men weet over eengerelateerd geweld, hoe beter men een dreiging kan herkennen. Het onderwijs en migrantenorganisaties zijn belangrijke partners bij het tijdig signaleren van eengerelateerd geweld. Net als de politie, die door vroegtijdig 'ingrijpen' eermoord kan voorkomen.

¹) Zie bijv. de website van ASHG Groningen onder 'publicaties'
Zie bijv. www.protocolouderenmishandeling.nl

3. VISIE EN KEUZES MAKEN

Momenteel worden veel preventieve interventies uitgevoerd op het gebied van huiselijk geweld. Een bescheiden deel daarvan betreft primaire preventie. Om te komen tot het toepassen en invoeren van deze good practices is allereerst een inventarisatie nodig van de projecten die momenteel in Nederland worden uitgevoerd. Voor meerdere good practices die in de praktijk worden toegepast, geldt dat dit gebeurt zonder dat effectonderzoek heeft plaatsgevonden. Daarom was het in dit onderzoek niet mogelijk om de geïnventariseerde preventieve good practices enkel te beoordelen op basis van evidence based richtlijnen. Dit zou betekenen dat mogelijk veel projecten zouden komen te vervallen, die wellicht in de praktijk succesvol blijken zonder dat een onderzoek heeft plaatsgevonden.

Effectiviteit en samenhang

In deze publicatie zijn projecten opgenomen waarvan de effectiviteit tenminste in theorie aannemelijk is gemaakt. De good practices zijn geselecteerd aan de hand van een aantal vooraf opgestelde criteria. Bij alle good practices is opvallend dat zij meestal geplaatst zijn of worden in een breder aanbod binnen de gemeente of een instelling. Doorgaans is een good practice ingebed in een zorgcontinuüm en/of samenhangend aanbod van voorkomen, signaleren, melden, hulp en ondersteuning bij de aanpak van mishandeling. Het blijkt dat huiselijk geweld het beste in samenhang aangepakt kan worden.

Voor de keuze van good practices die in aanmerking komen om uitgevoerd te worden, is in deze publicatie een aantal criteria opgesteld.

De hoofdrichting is daarbij dat het daadwerkelijk gaat om primaire preventie van huiselijk geweld, met andere woorden: het voorkomen dat nieuwe gevallen van huiselijk geweld optreden door het wegnemen van oorzaken en risico's. Hieronder vallen de volgende activiteiten en interventies:

- Voorlichting over huiselijk geweld of een relevant thema daarbinnen aan iedereen;
- Activiteiten richting risicogroepen waarbij nog geen huiselijk geweld is opgetreden, maar verwacht wordt dat huiselijk geweld vaker voorkomt;
- Vroege interventies gericht op individuen die risicotrajecten zijn ingegaan. Het gaat om gezinnen/relaties waarin de eerste signalen van beginnende problemen zichtbaar zijn, zoals psychische problemen en overspannenheid. Deze eerste signalen van problematiek hoeven niet altijd te leiden tot vormen van huiselijk geweld, maar het risico erop is groot.

Voorbeeldfunctie

De aanpak van kindermishandeling heeft daarbij een voorbeeldfunctie naar andere vormen van geweld. In Nederland wordt al vanaf de jaren zeventig gewerkt aan allerlei vormen van preventie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat daar de meeste good practices te vinden zijn. Al snel gevolgd door good practices met betrekking tot relationeel geweld. Daarom zien we bij vormen van mishandeling die recenter aandacht hebben gekregen, zoals loverboys, eergeerelateerd geweld en ouderenmishandeling, minder voorbeelden van activiteiten tot het voorkomen van deze vormen van huiselijk geweld. In het volume van de geselecteerde good practices per thema komt dit ook duidelijk naar voren.

Verloop van preventie

Een thema raakt in de belangstelling, krijgt een plek op de agenda en de eerste activiteiten die worden ondernomen zijn vrijwel altijd gericht op de voorlichting over het signaleren en melden van die vorm van geweld en het bieden van hulp om het leed te verzachten en herhaling te voorkomen. Daarna gaat men de aandacht naar voren richten: kan men het geweld niet helemaal voorkomen en ervoor zorgen dat het niet ontstaat? Deze opbouw zien we terug bij de projecten gekozen per thema. Over het thema oudermishandeling, dat nog niet zo lang op de agenda staat, zijn dan ook geen primaire preventie good practices te vinden. Over kindermishandeling dat een voorbeeldfunctie heeft, zijn meer goede voorbeelden te vinden.

Criteria

Binnen het kader van primaire preventie zijn veel projecten te vinden. Hieronder volgen de overwegingen die geleid hebben tot de criteria die toegepast zijn bij het maken van de keuzes van projecten.

■ Het doorbreken van de cirkel van geweld en daardoor het voorkomen van intergenerationale overdracht.

Als de overdracht van huiselijk geweld van de ene generatie op de volgende voorkomen kan worden, moet de cirkel van geweld doorbroken worden. Kinderen die slachtoffer of getuige zijn van huiselijk geweld kunnen hier sterk onder lijden. Het komt vaak voor dat deze kinderen in hun volwassen leven zelf pleger of slachtoffer worden. Of dat het slachtoffer van partnergeweld later dader wordt en/of omgekeerd. Het ene moment heeft iemand de rol van slachtoffer, het andere moment die van dader. Om deze cirkel van geweld en deze zogenaamde intergenerationale overdracht te stoppen, is het belangrijk om ouders en kinderen na voorvallen met huiselijk geweld goed te ondersteunen.

■ Kinderen die getuige zijn van geweld lopen een groot risico op herhalen van het geweld.

Het is aangetoond dat getuige zijn van geweld even traumatiserend kan zijn als het ondergaan van geweld. Kinderen kunnen, evenals oorlogsslachtoffers, aan het posttraumatisch stresssyndroom lijden. Daarnaast kun je op een hersenscan daadwerkelijk afwijkingen zien, vergelijkbaar met letsel van fysiek geweld. Tel daar de verhoogde kans op slachtoffer of dader worden in de toekomst, depressies, gedrag- en leerproblemen en gebrek aan concentratie bij op.

■ Armoede en een lage opleiding zijn risicofactoren.

Een zeer laag inkomen en daarmee vaak samenhangend een lage opleiding zijn risicofactoren. Mensen met een uitkering vormen een risicogroep. Verbeteren van levensomstandigheden van kinderen/volwassenen in armoede en van achterstandssituaties leveren een belangrijke bijdrage aan het voorkomen van (kinder) mishandeling. Een investering in onderwijstype als VMBO e.d. is van belang met het oog op mogelijke toekomstige situaties.

■ Zwangerschap kan een risicovolle tijd zijn.

Uit literatuur blijkt dat het loont om alle vrouwen in de zwangerschap of perinataal te screenen met een korte checklist om de risicosituaties vroegtijdig te signaleren. Bij zeer ernstige risico's kan het programma VoorZorg een bijdrage leveren aan het voorkomen van kindermishandeling.

■ Jonge alleenstaande moeders lopen dubbel risico.

Alleenstaande jonge moeders leven vaak in armoede. Dit in combinatie met de zware taak van het opvoeden, leidt tot risico voor ongewenste situaties. Tiernmoeders zijn een groep waarbij de jonge leeftijd waarop men moeder wordt een extra risico vormt.

■ Het versterken van de eigen kracht van mensen werkt bij het oplossen van hun problemen.

Het blijkt uit diverse onderzoeken, ook uit het binnenkort te verschijnen onderzoek van Stichting WESP naar Eigen Kracht inzetten bij huiselijk geweld in de Kop van Noord- Holland, dat empowerment van mensen werkt. Eigen Kracht is een aanpak waarbij de familie, ondersteund door hun netwerk, zelf de regie voert en de oplossingen formuleert over hun problemen.

■ Migranten en niet-westerse allochtonen vormen risicogroepen.

Nederland herbergt veel mensen uit verschillende culturen. Zij lopen meer risico om slachtoffer en/of dader te worden van huiselijk geweld dan autochtone Nederlanders. Daarbij spelen ook specifieke thema's als eergeerelateerd geweld, huwelijkse achterlating en loverboyproblematiek binnen deze groepen. Het raakt ook vaak aan aangrenzende thema's als gelijke rechten en kansen voor verschillende groepen (emancipatie), het tegengaan van discriminatie en sociale uitsluiting en het bevorderen van gelijke behandeling.

■ Seksespecifieke aanpak vergroot weerbaarheid en vermindert machtsmisbruik.

Vrouwen zijn bij gevallen van huiselijk geweld vaker slachtoffer dan mannen. Bovendien leiden sekseverschillen tot verschillen in de manier waarop mannen en vrouwen met huiselijk geweld omgaan. Het socialisatieproces van mannen en vrouwen verloopt anders. Daarom wordt in preventieprojecten vaak gekozen voor een seksspecifieke aanpak, hetgeen o.a. kan betekenen dat in aparte meiden- en jongensgroepen wordt gewerkt. Seksespecifieke aanpak bevordert de emancipatie en maatschappelijke participatie van mannen en vrouwen. Wanneer rekening wordt gehouden met deze sekseverschillen in voorlichtingsprogramma's - op een manier die aansluit bij de belevingswereld van mannen en vrouwen - kan worden verwacht dat dit de kwaliteit en het effect van de voorlichting/activiteiten ten goede komt.

■ Evidence based bij keuze good practices meegewogen.

Bij een preventieactiviteit is het van belang dat zij een evidence based practice (EBP) is, dat wil zeggen dat de activiteit gebaseerd is op de best beschikbare informatie over doelmatigheid en doeltreffendheid. Bij nieuwe projecten als de hier beschreven good practices is lang niet altijd al een EBP-analyse en onderzoek gedaan. We hebben wel gekeken of projecten evidence based waren en dit waar mogelijk laten meewegen als criterium bij de keuze ervan.

■ Gedragsverandering biedt het beste uitzicht op doorbreken geweld.

Gedragsverandering is vaak een proces dat mensen in verschillende stadia doorlopen en een circulair proces is. In de verschillende good practices wordt beoogd te komen tot een gedragsverandering. Het ene project is hierin sterker dan het andere project. In de evidence based practice is meegewogen in hoeverre er daadwerkelijk gedragsverandering tot stand gekomen is.

■ Positieve insteek van belang.

Bij preventieprojecten ligt vaak het accent op dat wat mis kan gaan of mis is gegaan in een situatie. Echter, bij de preventie van huiselijk geweld moet de focus niet liggen op het bestrijden van geweld, maar op het stimuleren van positief gedrag. Het accent moet dus niet liggen het stuk gaan van de relatie maar op het goed houden van de relatie.

■ Inspirerend en vernieuwend spreekt aan.

Bij de good practices zijn over bepaalde thema's meerdere projecten te vinden. De mate waarin dit project niet een variatie op andere projecten vormde, maar met iets heel nieuws komt, heeft meegewogen in de keuze.

Het voorgaande samengevat levert op dat good practices die zich richten op kinderen en jongeren, met name die op kwetsbare groepen, een streepje voor hebben bij het maken van de uiteindelijke selectie. Investeren in de toekomst is zinvol. Daarnaast blijkt empowerment van burgers - het versterken van de mogelijkheden van mensen zelf - een goed werkend instrument te zijn om in een vroeg stadium situaties van dreigend geweld te voorkomen.

Ook hebben bij de keuze van de good practices praktische overwegingen een rol gespeeld. Gestelde vragen hierbij waren:

- Is er samenhang mogelijk in een breder kader van interventies en hulp?
- Is een good practice vastgelegd en overdraagbaar?
- Belast de uitvoering de betrokken instellingen niet te veel?
- Is de aanpak betaalbaar?
- Is de aanpak lokaal uit te voeren?
- Is het project eerder geïmplementeerd en beschikbaar?

In hoofdstuk 4 vindt u de selectie van de good practices en in deel 2 een uitgebreide beschrijving van deze projecten.

4. DE TOP 23

In dit hoofdstuk worden de 23 geselecteerde good practices op het gebied van primaire preventie van huiselijk geweld gepresenteerd. De keuze is gemaakt op basis van de in het vorige hoofdstuk geformuleerde uitgangspunten. De good practices worden in dit hoofdstuk onderverdeeld naar de zes eerder beschreven thema's: Huiselijk geweld algemeen, Kindermishandeling, Relationeel geweld, Ouderenmishandeling, Loverboys en Eergerelateerd geweld. Voor de overzichtelijkheid is er voor gekozen om ieder thema van een eigen kleur te voorzien.

■ Huiselijk geweld algemeen

Huiselijk geweld is een paraplueterm voor allerlei vormen van geweld in de huiselijke kring. Voor preventie van huiselijk geweld is voorlichting en voorbereiding van jongeren t.a.v. relatievorming essentieel. Kennisverwerving op het gebied van geweld en misbruik is van belang (Hermanns).

Landelijke campagnes waarbij iedereen of een bepaalde doelgroep wordt aangesproken op het thema zijn bij de inventarisatie niet meegenomen. Campagnes als 'nu is het genoeg' en 'over sommige geheimen moet je praten' zijn niet opgenomen, omdat campagnes van deze omvang niet op lokaal niveau te realiseren zijn. Ook is het effect van deze campagnes niet altijd duidelijk.

KEUZE	REDEN KEUZE
1. Stay in Love ■ Doelgroep: jongeren van 16-20 jaar ■ Doel: opbouwen gezonde relatie ter voorkoming geweld	Lessenserie, website en andere materialen voor een breed netwerk. Dit project voldoet aan de criteria jongeren, positieve insteek, gedragsverandering en inspirerend.
2. Handen thuis ■ Doelgroep: jongeren/ volwassenen van 16 jaar en ouder ■ Doel: bewustzijn over veiligheid vergroten	Lespakket over omgangsvormen in de familie, huiselijk geweld en hoe dit te signaleren. Het project is gericht op jongeren, ouders en beroepsgroepen. Deze brede aanpak voldoet aan de criteria gericht op jongeren, positieve insteek, inspirerend, actief burgerschap en empowerment
3. Tour of Love All you need is love in Grunn'n ■ Doelgroep: jongeren VO van 12-20 jaar ■ Doel: het voorkomen en bespreekbaar maken van huiselijk geweld	Interactief totaalprogramma vanuit een rondtrekkende bus over liefde en relaties. Naar ideeën van jongeren zelf opgezet. Het project heeft een positieve insteek, en bevat verrassende elementen, waardoor het een inspirerende uitstraling heeft.

■ Kindermishandeling

Om kindermishandeling bij kinderen en jongeren te voorkomen zijn verschillende good practices ontwikkeld. Uit de inventarisatie rond kindermishandeling blijkt dat de voor handen zijnde good practices lang niet altijd expliciet 'preventie van kindermishandeling' als doel noemen. Uit de omschrijving van de good practices valt op te maken of deze interventies ook bij kindermishandeling zijn te gebruiken, zoals 'ernstige opvoedingsproblemen' in combinatie met 'problemen van kinderen die wijzen op een verstoorde ontwikkeling'. Preventieve good practices zijn vooral op ouders gericht en hebben meestal tot doel hun opvoedingsvaardigheden te versterken om zo kindermishandeling te voorkomen. Daarnaast bestaan er projecten voor kinderen waarmee professionals proberen de kans op mishandeling of seksueel misbruik te verkleinen door kinderen weerbaarder te maken.

Bij kindermishandeling kunnen we onderscheid maken tussen huisbezoekprogramma's, opvoedondersteunende programma's en weerbaarheidsprogramma's.

- Huisbezoekprogramma's als MIM (Moeders informeren Moeders), Samen starten en Stevig ouderschap zijn bewezen en/of veelbelovend. Wij hebben gekozen voor VoorZorg en Bemoezorg in de JGZ omdat ze outreachend zijn.
- Opvoedondersteunende programma's/cursussen: alle kinderen moeten beschermd worden tegen alle vormen van kindermishandeling. Door ouders in een vroeg stadium opvoedingsondersteuning te bieden moet voorkomen worden dat opvoedingsonmacht uitmondt in kindermishandeling. Voorbeelden van programma's zijn Triple P en vele andere opvoedcursussen als Opvoeden zo en Drukke kinderen. Een uitgebreid overzicht is te vinden op de website van het Nederlands Jeugd Instituut (www.nji.nl dossier opvoedingsondersteuning). Er is geen good practice geselecteerd omdat deze programma's - in het kader van de CJG-vorming - al ruimschoots in Nederland zijn opgepakt.
- Weerbaarheidsprogramma's richten zich op kinderen en jongeren zelf. Voorbeelden zijn Marietje Kessels, Rots en Water en Werken aan wendbare weerbaarheid. Deze programma's hechten er belang aan om ook ouders te betrekken. De keuze voor Marietje Kessels en Rots en Water is gebaseerd op het gegeven dat het sekspecifieke programma's zijn, die hun waarde sinds de jaren negentig al vele keren hebben bewezen. Zij besteden beiden op een positieve manier aandacht aan machtsmisbruik tussen de seksen en leggen het accent op psycho-fysieke didactiek waarin met behulp van veel fysieke oefeningen mentale en sociale vaardigheden aangeleerd worden. Beide programma's worden in Nederland veel aangeboden binnen het onderwijs. Van beide programma's zijn diverse evaluaties uitgevoerd. Deze hebben echter geen wetenschappelijke basis en daarom vallen zij niet onder de evidence based projecten. En dat is dan ook de kanttekening die desondanks de positieve resultaten vaak wordt gemaakt.
- Bij onderwijsprogramma's is kennisverwerving op het gebied van geweld en misbruik van belang. Kennisverwerving op het terrein van geweld en misbruik tegen kinderen lijkt preventief te werken. Fysiek weerbaar maken is op dit moment niet aan te bevelen i.v.m. potentiële negatieve bijeffecten. Er zijn diverse programma's als: Kim, Tim en de anderen, STUK lesmateriaal, de Vreedzame School en Bijvoorbeeld De Liefde. STUK is gekozen omdat dit voor en door jongeren zelf is samengesteld.

- Kinderen die getuige zijn van geweld: Als de muren kunnen praten, Let op de kleintjes, Piep zei de muis, de Verhalenkring, met je vingers in je oren. Piep zei de muis en de Verhalenkring zijn gekozen omdat ze bij elkaar een grote leeftijdsgroep omspannen en nadrukkelijk de ouders erbij betrokken.

KEUZE	REDEN KEUZE
4. VoorZorg ■ Doelgroep: jonge hoogrisico moeders ■ Doel: optimale ontwikkeling kind en moeder, waardoor kindermishandeling kan worden voorkomen	Verpleegkundige ondersteuning bij intensief schema van huisbezoeken van zwangerschap tot kind 2 jaar. VoorZorg richt zich op het eerste kind van moeders met lage opleiding. Onderzoek naar het Amerikaans programma geeft positieve resultaten. In Nederland loopt een effectstudie.
5. Bemoezorg in de JGZ ■ Doelgroep: (ouders van) kinderen 0-19 jaar. ■ Doel: bereiken gedeelde zorg met de ouders zonder gedwongen hulp	Ongevraagde, vrijwillige en gedeelde zorg aan gezinnen d.m.v. contactlegging. Vervolgtraject leidt tot ondersteuning en hulp. Vraagt extra inspanning JGZ, maar is goede manier om gezinnen in de knel te bereiken
6. Marietje Kessels ■ Doelgroep: jongens en meisjes in groep 7/8 van het basisonderwijs ■ Doel: kinderen weerbaarder maken	Serie van 12 lessen door speciaal opgeleide preventiewerkers. Lessen bevatten zelfverdedigingoefeningen, rollenspelen en oefeningen. Positieve insteek en empowerment
7. Rots en water ■ Doelgroep: jongens vanaf 9 jaar ■ Doel: jongens begeleiden in sociaal-emotionele en mentale ontwikkeling	Een sekspecifiek lesprogramma bestaande uit 14 lessen in het onderwijs. Bestaat uit fysieke oefeningen, kringgesprekken, videofragmenten en opdrachten. Ook geschikt voor allochtone jongens en met aanpassingen voor meisjes.
8. Piep zei de muis ■ Doelgroep: kinderen van 4-8 jaar ■ Doel: ondersteuning bij verwerking van ongunstige gezinssituaties	Deze good practice bestaat uit info voor eerstelijns werkers, een kindergroep en ouderbijeenkomsten/individuele steun. Ook inzetbaar voor kinderen als getuige van huiselijk geweld.
9. Verhalenkring ■ Doelgroep: kinderen van 6-10 jaar ■ Doel: ondersteuning bij verwerken van geweld in gezinssituatie en vergroten weerbaarheid.	Negen bijeenkomsten waarin kinderen leren emoties te uiten en anders met gevoelens om te gaan. Daarnaast meer zelfvertrouwen en zichzelf beschermen. Drie bijeenkomsten voor ouders Deze good practice wordt al uitgevoerd in Noord-Holland en is laagdrempelig.
10. STUK lesmateriaal ■ Doelgroep: jongeren van 12-18 jaar ■ Doel: voorlichting over huiselijk geweld/kindermishandeling	Lesmateriaal (DVD met handleiding en themakrant gemaakt door jongeren die weten wat kindermishandeling is voor andere jongeren (en hun ouders). Recent ontwikkeld en enthousiast ontvangen.

■ Relatieve geweld

Van alle vormen van huiselijk geweld komt relatiegeweld het meest voor in Nederland (Van Dijk e.a., 1997; 2002). De aanpak van relatiegeweld is vooral gericht op hulp aan slachtoffers en plegers en het tegengaan van herhaling en zwaardere mishandeling. Voorkomen van relationeel geweld zou zich vooral moeten richten op de manier waarop een positieve relatie kan worden opgebouwd en onderhouden. Echter, op dat gebied zijn maar weinig programma's ontwikkeld. De meeste projecten besteden vooral aandacht aan seksualiteit en veilige seks. Desalniettemin heeft deze inventarisatie geleid tot verschillende good practices.

KEUZE	REDEN KEUZE
<p>11. Voor het te laat is</p> <p>■ <i>Doelgroep:</i> afr-caraib. mannen van alle leeftijden</p> <p>■ <i>Doel:</i> structureel doorbreken geweldsspiraal</p>	<p>Interventieprogramma bestaande uit een serie bijeenkomsten vanuit het perspectief van empowerment. Voor trainers is er train-de-trainersprogramma. Evt. ook familycoaches beschikbaar. Gericht op gedragsverandering.</p>
<p>12. Loving me loving you</p> <p>■ <i>Doelgroep:</i> jongeren 2-3e klas vmbo</p> <p>■ <i>Doel:</i> Voorkomen relationeel geweld door vroegtijdige herkenning van waarschuwingssignalen</p>	<p>Interactief theater Raak!, website, workshop, lessen, ouderavond en docententraining, vangnet. De good practice is gericht op jongeren op VMBO ingebed in brede aanpak. Inspirerend</p>
<p>13. Oplossen van huiselijk geweld door zelf aanzet te zijn</p> <p>■ <i>Doelgroep:</i> mensen in (dreigende) situaties van huiselijk geweld</p> <p>■ <i>Doel:</i> mensen regie geven over oplossing problemen als huiselijk geweld</p>	<p>In een zogenaamde conferentie maakt de familie een plan om het probleem van (dreigend) huiselijk geweld aan te pakken.</p>
<p>14. Vrouwen worden weerbaar</p> <p>■ <i>Doelgroep:</i> allochtone vrouwen</p> <p>■ <i>Doel:</i> vergroten weerbaarheid tegen agressie en geweld</p>	<p>Seksespecifiek programma bestaande uit weerbaarheids-trainingen gericht op mentale en fysieke kracht. Extra inspanningen nodig en ontwikkeld om allochtone vrouwen te bereiken.</p>
<p>15. Als ik hem was</p> <p>■ <i>Doelgroep:</i> Turkse/Marokkaanse gemeenschap</p> <p>■ <i>Doel:</i> voorlichting en bespreekbaar maken van partnergeweld</p>	<p>Als ik hem was maakt partnergeweld bespreekbaar (rol van dader) in Turkse en Marokkaanse gemeenschap. Middelen: film met handleiding en methodische handreikingen.</p>
<p>16. Break Through</p> <p>■ <i>Doelgroep:</i> migrantenvrouwen en vrouwenorganisaties</p> <p>■ <i>Doel:</i> bespreekbaar maken en voorkomen maken van geweld</p>	<p>Project bestaat uit train-de-trainercursus met theoretisch en praktijkgedeelte. In de trainingen krijgen vrouwen handvatten om zelf verandering in de situatie te brengen.</p>

■ Ouderenmishandeling

Het mishandelen van ouderen komt vaker voor dan met denkt. Ouderenmishandeling is het handelen of nalaten van handelen waardoor de oudere persoon lijdt. Het lijden van de oudere kan lichamelijk of psychisch zijn, maar ook materieel kan een oudere leed worden aangedaan. Een pleger van ouderenmishandeling heeft een persoonlijke of professionele relatie met het slachtoffer, vaak als een mantelzorger of hulpverlener. Uit onderzoek blijkt dat twintig procent van de ouderen boven de 65 jaar herhaaldelijk wordt mishandeld.

Ouderenmishandeling is een moeilijk onderwerp en is ook een relatief nieuw onderwerp op de agenda. Pas sinds 1992 staat ouderenmishandeling op de politieke agenda in Nederland. In 2009 is besloten dat de 'Wet preventief huisverbod' bij huiselijk geweld van kracht wordt. Het huisverbod kan ook worden opgelegd bij ouderenmishandeling of een ernstig vermoeden daarvan. Om ouderenmishandeling te voorkomen zijn verschillende interventies ontwikkeld. Omdat ouderenmishandeling zo'n beladen term is spreekt men soms van 'ontspoorde zorg'. Bovendien is er meestal geen sprake van opzet. Het is vaak onkunde, machteloosheid en overbelasting die partner of mantelzorger tot onbedoelde mishandeling aanzet.

Een belangrijke vorm van primaire preventie is ondermeer het voorkomen van overbelasting bij mantelzorgers. Ook eenzaamheidsbestrijding en empowerment van ouderen zijn manieren om de kwetsbaarheid van alleenstaande ouderen te verminderen en daarmee te helpen voorkómen dat zij slachtoffers worden van ouderenmishandeling.

Veelal is men gericht op agendasetting en voorlichten. In Noord-Holland zijn diverse projecten geweest en andere staan nog in de startblokken waarbij agendasetting, voorlichting en training centraal staan. Voor Noord-Holland breed is er een protocol ouderenmishandeling opgesteld. In West-Friesland, Kop van Noord-Holland en Gooi- en Vechtstreek wordt met projecten gewerkt. Maar ook in diverse steden en regio's zoals West-Brabant, Den Haag, Utrecht, Midden-Brabant, Schiedam, Groningen, etc. wordt aandacht aan ouderenmishandeling besteed. Meestal is het gericht op vroegtijdige signalering van mishandeling.

Binnen de zorg is een aantal nieuwe ontwikkelingen gaande om 'problemen in brede zin' als eenzaamheid, overbelaste mantelzorg en dergelijke aan te pakken. Bijvoorbeeld groepsconsultatiebureaus en preventief huisbezoek. Dit zijn natuurlijk ook vormen van preventie die zeer bruikbaar zijn voor de preventie van ouderenmishandeling.

KEUZE	REDEN KEUZE
17. Groepsconsultatie-bureau ouderen ■ <i>Doelgroep:</i> ouderen ■ <i>Doel:</i> preventie van een breed spectrum aan 'problemen' bij ouderen	Via het consultatiebureau Ouderen kunnen veel ouderen worden bereikt. Het bureau kan zorgen voor een totaalpakket aan diensten, waardoor signalen snel worden opgepikt en snel praktische hulp kan worden geboden.
18. Samen is Wijs ■ <i>Doelgroep:</i> zelfstandig wonende 65-plussers ■ <i>Doel:</i> voorkomen van isolement en eenzaamheid	Via huisbezoeken worden ouderen bereikt. Daaruit komen individuele problemen naar voren, maar op langere termijn ook wijkgegevens die als bouwstenen voor gericht beleid kunnen dienen. Door samenwerking en bundeling van krachten snel praktische hulp.

■ Loverboys

Bij veel organisaties en het onderwijs is een dringende behoefte aan een integrale en eenduidige aanpak van loverboyproblemen (www.zorgconcept.org). Het voorkomen van loverboyproblematiek kan op verschillende manieren plaatsvinden. Het meest belangrijke aspect bij de preventie is het voorlichten van meisjes in de leeftijd vanaf 13 jaar met betrekking tot het fenomeen loverboy en de door de loverboy gehanteerde wervingsmethoden. Het is belangrijk dat meisjes weten dat loverboys bestaan en hoe ze werken. Daarnaast dienen intermediairs bereikt te worden, om hen voorlichting te geven over het fenomeen loverboy en hen te voorzien van materiaal opdat zij in de eigen organisatie voorlichting kunnen geven dan wel laten geven.

Het thema loverboys zit op het snijvlak van een vorm van kindermishandeling en mensenhandel/jeugdprostitutie. Toch is er relatief veel aandacht voor het thema vanwege de ongrijpbaarheid. Omdat de loverboy veelal in migrantenkringen te vinden is, zijn er diverse lespakketten gericht op specifieke groepen zoals asielzoekerjongeren (Lef in de liefde), Preventie loverboys in moslimgemeenten in Rijnmond (SPIOR), girls talk e.d. ontwikkeld. In deze publicatie is gekozen voor uitwerking van de volgende good practices:

KEUZE	REDEN KEUZE
<p>19. WOW!</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Doelgroep: Potentiële daders en slachtoffer van jeugdprostitutie ■ Doel: Uit het circuit halen van slachtoffers en opsporen/vervolgen van daders, maar ook voorkomen van jeugdprostitutie 	<p>Samenhangende aanpak met een combinatie van preventie activiteiten als Leskist loverboys, Marietje Kessels weerbaarheidstraining, theatervoorstelling WOW, Lang leve de liefde, Stay in Love, veilig internetten en Loverboy spel.</p>
<p>20. Pretty Woman</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Doelgroep: meiden/jonge vrouwen van 12-23 jaar ■ Doel: voorkomen dat meiden in misbruikrelaties terechtkomen 	<p>Combinatie van voorlichting, individuele- en groepshulpverlening. Ook preventieactiviteiten als Voorlichtingstheater samen met theatergroep A la Carte, voorlichting aan gemengde groepen of alleen jongens.</p>
<p>21. Beware of loverboys</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Doelgroep: vmbo/vso meiden van 13-17 jaar ■ Doel: meiden uit risicogroep bewust maken van het gevaar 	<p>In drie dubbele gastlessen wordt o.a. aan de hand van videofragmenten verteld over loverboys en gevaren. Combinatie met maatschappelijk werk, straatwerk, maatjesproject en preventie.</p>

■ Eergerelateerd geweld

Onder eergerelateerd geweld worden verschillende vormen van geweld verstaan, van (bedreiging met) eermoord of trotsmoord tot verminking, (bedreiging met) verstoting en uithuwelijking. Om eergerelateerd geweld te voorkomen zijn verschillende interventies ontwikkeld. De aanpak verkeert nog in een pril stadium.

Voor de preventie van eergerelateerd geweld zijn twee zaken cruciaal: de onderlinge samenwerking tussen hulpverleningsinstanties en de deskundigheid van de hulpverleners. Hoe meer men weet over eergerelateerd geweld, hoe beter men een dreiging kan herkennen. Het onderwijs en migrantenorganisaties zijn belangrijke partners bij het tijdig signaleren van eergerelateerd geweld. Dat geldt ook voor de politie, die door vroegtijdig 'ingrijpen' eermoord kan voorkomen.

KEUZE	REDEN KEUZE
<p>22. Zwarte tulp</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Doelgroep: bovenbouw leerlingen voortgezet onderwijs ■ Doel: bespreekbaar maken en bewustwording over dit geweld 	<p>Educatief project in negen lessen met gebruikmaking van vormen als theater, film, schilderen. Hierbij worden alle leerlingen benaderd evenals de ouders. Het programma heeft een prijs ontvangen van het ministerie van OC&W voor good practise.</p>
<p>23. Leren van Eer op scholen</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Doelgroep: leerlingen ROC's ■ Doel: bewustwording eergerelateerd geweld 	<p>Het betreft een compleet lespakket voor leerlingen van ROC's. Hieronder valt ook een weerbaarheidstraining.</p>

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Uit de inventarisatie zijn verschillende conclusies te trekken. In dit hoofdstuk staan de meest belangrijke conclusies en aanbevelingen. Daarnaast zijn de in de voorgaande hoofdstukken gehanteerde criteria te zien als aanbevelingen bij de afweging van primaire preventieprogramma's.

Uit de inventarisatie van good practices blijkt dat er een verdeling te maken is tussen projecten die een algemeen aanbod bevatten en projecten die gericht zijn op risicogroepen. Dit sluit aan op het gedachtegoed van professor Jo Hermanns die in het kader van RAAK (Regionale Aanpak Kindermishandeling) in 'de 55 punten van het zorgcontinuüm' het belang aangaf van een algemeen aanbod opvoedingsondersteuning en een specifiek aanbod voor risicogroepen om kindermishandeling te voorkomen. Hetzelfde lijkt te gelden voor huiselijk geweld in al zijn verschijningsvormen. Uit het binnenkort te verschijnen rapport van WESP over Eigen Kracht blijkt ook weer dat het sterker maken van burgers een goede manier is om huiselijk geweld te voorkomen, de gevolgen ervan te herstellen en slachtoffers te ondersteunen in het opbouwen van een 'nieuw' leven.

Uit de inventarisatie komt naar voren dat veel preventieve projecten zich richten op jongeren in de leeftijd van 16 tot 25 jaar, omdat jongeren een duidelijke risicogroep vormen. Zij zijn bezig met relatievorming en seksualiteit en daardoor gevoelig voor boodschappen op dit terrein. Bovendien raken deze boodschappen hun belangen, namelijk het hebben of krijgen van een goede relatie. Het op grote schaal uitvoeren van algemene preventieprojecten als Stay in Love, Handen Thuis en Tour of Love, die een breed bereik hebben, verdient dan ook de aanbeveling, omdat deze projecten werken aan het voorkomen van alle specifieke vormen van huiselijk geweld.

Ook mishandeling van ouders door hun kinderen is een thema binnen huiselijk geweld. Echter, dit onderwerp staat nog niet zo lang op de agenda. Op dit onderwerp zijn dan ook nog geen good practises primaire preventie te vinden. Daarom is dit onderwerp niet opgenomen als thema.

Algemeen verdient het aanbeveling om bij het kiezen van projecten de nadruk te leggen op projecten die zich richten op het voorkomen van huiselijk geweld in het algemeen. Door het grote bereik van de programma's kan het effect groot zijn.

Bij alle good practices is opvallend dat zij vaak geplaatst zijn of worden in een breder aanbod binnen de gemeente, instelling of school. Doorgaans is een good practice ingebed in een zorgcontinuüm en/of samenhangend aanbod van voorkomen, signaleren, melden, hulp en ondersteuning bij de aanpak van mishandeling. Het blijkt dat huiselijk geweld het beste in samenhang aangepakt kan worden.

Zoals eerder uiteengezet, is primaire preventie in de praktijk de laatste schakel in de aanpak van huiselijk geweld. Men begint vaak met het inzetten van secundaire en tertiaire preventie en als laatste komt er aandacht voor primaire preventie. Men werkt van achter naar voren, zoals professor H. Bottelier stelt. Kindermishandeling staat al sinds de jaren zeventig in de belangstelling en kent daarom de meeste good practices op het gebied van primaire preventie. Het heeft een voorbeeldfunctie voor de aanpak van de andere vormen van geweld. Ouderenmishandeling en eergeerelateerd geweld lopen daar op achter. Gelukkig zien we wel een inhaalslag.

De aanpak om ouderenmishandeling te voorkomen, en zeker die van oudermishandeling, staat nog in de kinderschoenen. Het verdient aanbeveling om op deze beide gebieden de komende tijd projecten op te zetten om ervaringen op te doen met primaire preventie van deze vormen van geweld.

Het advies is om dit rapport te gebruiken als leidraad, maar per situatie te bekijken welke interventies het meeste resultaat kunnen opleveren in de eigen situatie. Hierbij moet in het achterhoofd gehouden worden dat de good practises van vandaag niet de good practises van morgen zijn. Dit rapport moet dan ook worden gezien als een momentopname, omdat er telkens nieuwe projecten ontwikkeld worden.

Deel 2

6. GOOD PRACTICES PER THEMA

Inleiding

Voor een effectieve aanpak van huiselijk of seksueel geweld zijn tijdige onderkenning, en doeltreffende preventieve acties noodzakelijk. De gekozen 23 good practices worden in dit hoofdstuk - onderverdeeld naar de eerder genoemde zes thema's - uitgebreid beschreven aan de hand van een vast gekozen format. Elke good practice start met een kader waarin kort wordt samengevat waar de acties zich op richten en waar eventueel meer informatie te vinden is. Daarna worden het doel en de doelgroep van het project kort beschreven, gevolgd door een uitgebreidere inhoud van het project. Wanneer ten gunste van het project materialen tot stand zijn gekomen worden deze vervolgens beschreven. De beschrijving van de good practice eindigt met informatie over de evaluatie en reikwijdte tot nu toe, de mogelijkheden tot overdracht en wordt afgesloten met eventuele rapportages.

Huiselijk geweld - Algemeen

1. STAY IN LOVE							
Doelgroep	Alle jongeren van 16 tot 20 jaar						
Looptijd	De pilot liep van september 2005 tot juni 2006						
Website	www.jeugdprostitutie.nu; www.stayinlove.nl						
Nadere informatie	<table border="0"> <tr> <td>Trimbos - Instituut</td> <td>MOVISIE</td> </tr> <tr> <td>www.trimbos.nl</td> <td>www.movisie.nl</td> </tr> <tr> <td>Telefoon: 030 - 29 71 100</td> <td>Telefoon: 030 789 20 00</td> </tr> </table>	Trimbos - Instituut	MOVISIE	www.trimbos.nl	www.movisie.nl	Telefoon: 030 - 29 71 100	Telefoon: 030 789 20 00
Trimbos - Instituut	MOVISIE						
www.trimbos.nl	www.movisie.nl						
Telefoon: 030 - 29 71 100	Telefoon: 030 789 20 00						
Samenwerkingspartners	Trimbos-instituut; Movisie; de Riagg Zwolle; Parnassia						

Doel

Het doel van het project is het vergroten van kennis en bewustwording van jongeren over wat een "gezonde" relatie is, het beïnvloeden van houding en gedrag van jongeren ten opzichte van relaties en het voorkomen dat relatieproblemen leiden tot relationeel geweld.

Doelgroep(en)

Het project is gericht op jongeren in de algemene zin en niet op specifieke doelgroepen. Partnergeweld is geweld dat in alle maatschappelijke lagen van de bevolking voorkomt.

Inhoud

Via een positieve insteek worden op diverse manieren informatie, tips, en verhalen aangeboden over hoe je, je relatie goed kunt houden, oftewel: How to Stay in Love. Het project bestaat onder andere uit een lessenserie voor het onderwijs, een website en andere materialen zoals een folder, een poster en een relatietest die via een breed netwerk verspreid kunnen worden.

Het uitgangspunt van dit project is dat preventie zich niet alleen bezig moet houden met de vraag hoe je relatiegeweld kunt voorkomen, maar vooral met de vraag hoe je een partnerrelatie goed houdt. Om de effectiviteit en het bereik te vergroten is het project niet alleen op het onderwijs gericht maar is gekozen voor een brede insteek. Zo werden er in de pilot onder meer onder jongerenwerk, kerken, imams, sportclubs en kroegbazen benaderd.

De volgende thema's worden in het project belicht:

- lastige situaties voor jongeren en hoe je je weerbaar kunt opstellen
- waar moet je alert op zijn; hoe houd je je grenzen in de gaten (kennis over risicofactoren en beschermende factoren)
- het ontstaan van partnergeweld, manipulatie en geestelijk geweld

De lessenserie bestaat uit minimaal drie lessen van vijftig minuten. Een docent bespreekt eerst een stukje theorie met de leerlingen en vervolgens worden er praktische oefeningen gedaan. Dat gebeurt bijvoorbeeld in de vorm van een rollenspel of door leerlingen op een stelling te laten reageren. Thema's die aan bod komen: gevoelens, schuld, schaamte en lichaamsbeleving, boosheid, familie, vrienden en steun, angst, grenzen en veiligheid, seksualiteit, leerpunten en toekomst.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- een lessenserie/docentenhandleiding
- de website www.stayinlove.nl
- een poster
- een relatietest
- kaartjes van creditcardformaat met toepasselijke 'oneliners' over de time out
- een draiboek voor een theaterproductie

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

In de pilot was deze methodiek toegespitst op alle jongeren van 16 tot 20 jaar in de regio Zwolle en Den Haag met uiteenlopende culturele en religieuze achtergronden en seksuele geaardheid. Er is een procesevaluatie gehouden, die omschreven staat in: Van den Borne, A. (2006). Uit dit evaluatieonderzoek blijkt dat het programma een positief effect heeft op houding en gedragsintenties van jongeren. Ze gaan namelijk bewuster om met hun relatie en hebben meer inzicht gekregen in hoe ze in hun relatie staan.

Mogelijkheden tot overdracht

Trimbos-instituut en Movisie zijn momenteel bezig met de acquisitie van een vervolgproject. Uit de evaluatie bleek dat het materiaal aanpassingen nodig heeft. Als het bijgestelde materiaal klaar is, zal een werkconferentie worden gehouden. Intussen zijn de samenwerkingspartners bezig met de werving van nieuwe regio's. In het vervolgproject zullen in totaal minimaal vijf regio's gaan participeren.

De regiocoördinatoren volgen een training, waarna zij binnen hun netwerk o.a. docenten van middelbare scholen en ROC's zullen gaan trainen. Ook zullen zij een deel van het beheer van de website op zich gaan nemen. Het project leent zich voor landelijke voortzetting.

Rapportage

Methode voor het ondersteunen van mensen met een verstandelijke beperking. Antwerpen / Apeldoorn, Uitgeverij Garant, 2008. ISBN 978-90-441-1940-4

Van den Borne, A. (2006) Stay in love, een procesevaluatie naar een primair preventieprogramma om partnergeweld onder jongeren van 15 tot 20 jaar te voorkomen. Utrecht: Trimbos-Instituut

Van Schaik, E. (2005) Primaire preventie van partnergeweld onder jongeren. Literatuuronderzoek naar risicofactoren, inventarisatie en analyse van preventieprojecten, evaluatiestudie van Tiran-nie-soe. Utrecht, TransAct.

2. HANDEN THUIS	
Doelgroep	Jongeren en volwassenen van 16 jaar en ouder
Looptijd	Doorlopend
Website	www.lespakkethandenthuis.nl ; www.alfa-college.nl
Nadere informatie	Alfa-college www.alfa-college.nl Telefoon: 050 5290177
Samenwerkingspartners	Alfa-college; Fiom; CMO Groningen; Movisie; Multicultureel (vrouwen) netwerk Groningen

Doel

Het doel van het project is om kennis en bewustzijn van de deelnemers op het gebied van rechten en veiligheid te vergroten en te verspreiden.

Doelgroep(en)

Het project is indirect gericht op jongeren en volwassenen van 16 jaar en ouder. De training die het Alfa college aanbiedt is gericht op beroepsbeoefenaren die met groepen werken in bijvoorbeeld onderwijs (VO, MBO, Volwasseneneducatie), welzijn of hulpverlening.

Inhoud

Handen thuis is een lespakket, waarbij de informatie is gericht op het vergroten van kennis, het leren signaleren van huiselijk geweld en communiceren. Het lespakket 'Handen Thuis' is niet gericht op hulpverlening maar opgezet als voorlichtingsprogramma. In de verschillende lessen wordt het complexe onderwerp huiselijk geweld op een veilige en gedoseerde manier in een groep besproken. Hierbij zijn de lessen opgezet volgens het trechtermodel: van algemeen naar specifiek. Vanuit het brede thema Rechten en Veiligheid wordt het accent verlegd naar situaties en ervaringen in de eigen leefsituatie. Algemeen uitgangspunten bij de lessen zijn dat de inhoud gericht is op preventie en dat de inhoud stimuleert tot actief burgerschap, het bevordert bewustwording en herkenning en vergroot het signaleringsvermogen.

Het lespakket Handen Thuis bestaat uit zeven lessen: vier basismodules en drie verdiepingmodules.

- Met het recht in de hand: over het belang en de noodzaak van rechten en plichten
- Handen in één: over waarden, rechten en omgangsvormen binnen een relatie of familie
- Handgemeen: over huiselijk geweld; uit de hand gelopen situaties en vormen van huiselijk geweld. Er wordt ingegaan op situaties die kunnen ontstaan wanneer partners of familieleden elkaars rechten of wensen niet respecteren
- Helpende Hand: over herkennen en signaleren; wat kun je doen als je een signaal van huiselijk geweld opvangt
- Hand in Hand: over samenwerken en overleg binnen een relatie
- Handen uit de mouwen: over weerbaarheid, grenzen stellen en voor jezelf opkomen
- In goede Handen: over waarden en vaardigheden die je kunt doorgeven aan een nieuwe generatie

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Docentenhandleiding
- Cursistenwerkboek

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

De good practice is al vaak toegepast, met positieve resultaten. Er heeft geen wetenschappelijke evaluatie-onderzoek plaatsgevonden.

Mogelijkheden tot overdracht

De lessenserie wordt te koop aangeboden door de Unit Educatie van het ROC Alfa-college te Groningen. Het lespakket is tot stand gekomen met subsidie van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Bestellen kan eenvoudig via het contactformulier in het navigatiemenu op de site www.lespakkethandenthuis.nl

3. TOUR OF LOVE ALL YOU NEED IS LOVE IN GRUNN'N

Doelgroep	Jongeren van 12-20 jaar
Looptijd	Doorlopend. Start 2008
Website	www.cmogroningen.nl; www.huiselijkgeweld.nl
Nadere informatie	Tiye International www.tiye-international.org Telefoon: 030 - 23 82 547
Samenwerkingspartners	Tiye International

Doel

Het doel van het project is het voorkomen en bespreekbaar maken van geweld in relaties, seksueel geweld en het bespreekbaar maken van huiselijk geweld. Het project laat jongeren weten dat liefde leuk is; maakt jongeren bewust over wat normaal en niet normaal is een relatie; laat jongeren over het onderwerp met elkaar praten in een actief programma op scholen, buurthuizen, kerken en moskeeën; informeert jongeren over waar ze naar toe kunnen als ze in de problemen zitten en iemand in vertrouwen willen nemen.

Doelgroep(en)

Het project is gericht op jongeren tussen de 12 en 20 jaar, die benaderd worden via VO-scholen en jongerenwerkers.

Inhoud

Het project omvat een interactief totaalprogramma met voorlichting en publiciteit voor en door jongeren van 12-20 jaar over liefde en relaties (binnen huiselijke kring), dus ook ruzies en geweld in en over relaties. De kracht van het project ligt in het feit dat het naar ideeën van jongeren is opgezet. Zo hebben jongeren de bus bedacht en gemaakt. Op advies van de jongeren zelf worden de verschillende thema's in relatie met elkaar bespreekbaar gemaakt. Het project sluit dus aan bij wat jongeren willen en voelen bij thema's zoals huiselijk geweld en seksuele gezondheid. In de bus kunnen jongeren informatie krijgen over de thema's, eventueel gecombineerd met individuele consulten en/of workshops en gastlessen. Deskundigen van de vier instellingen en van Sense Noord Nederland worden hiervoor ingezet.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- De Tour of Love Bus

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Er heeft geen effectstudie plaatsgevonden.

Mogelijkheden tot overdracht

In 2008 is CMO Groningen, in opdracht van de Provincie Groningen, gestart met de Tour of Love Bus. De essentie van het project was een bus die langs scholen en jongerencentra rijdt om onderwerpen als huiselijk geweld, seksuele gezondheid, anticonceptie en loverboys aan de orde te stellen. Dit project liep eind 2008 af en wordt nu voortgezet door GGD Groningen, MJD, ASHG en VNN.

De bus rijdt ook in 2009 spontaan of op uitnodiging van scholen en jongerencentra. Voor 2009 en 2010 liggen al diverse aanvragen. Het is de bedoeling dat de Tour of Love Bus zichzelf kan bedruipen. Scholen en jongerencentra betalen voor de bus, de workshops en de gastlessen.

Kinder- mishandeling

4. VOORZORG	
Doelgroep	Jonge (aanstaande) 'hoogrisico' moeders
Looptijd	Doorlopend
Website	www.voorzorg.info; www.rivm.nl; www.nji.nl
Nadere informatie	Nederlands Jeugdinstuut / Jeugdzorg & Opvoedhulp (licentiehouder) www.nji.nl telefoon 030 - 230 65 67
Samenwerkingspartners	VUMC; NJi; 11 samenwerkingspartners; zorgorganisaties waaronder Evean JGZ

Doel

Het doel van het programma is een optimale gezondheid en ontwikkeling van kinderen en (aanstaande) moeders te bevorderen. Hieronder vallen: Verbetering van het zwangerschaps- en geboorteproces voor moeder en kind; verbetering van de gezondheid en ontwikkeling van het kind; verbetering van de persoonlijke ontwikkeling van de moeder en haar mogelijkheden voor opleiding en werk, zodat zij meer kan betekenen voor haar kind.

Doelgroep(en)

VoorZorg richt zich op jonge laag opgeleide vrouwen van maximaal 25 jaar, die maximaal 28 weken zwanger zijn van hun eerste kind. Daarnaast moet de doelgroep voldoen aan een aantal aanvullende criteria die gericht zijn op het gebrek aan een steunend sociaal netwerk, alcohol- en drugsgebruik, geweld en mishandeling, psychische problematiek, en de opvatting over moederschap.

Inhoud

De aanstaande moeders krijgen verpleegkundige ondersteuning bij hun zwangerschap en bij de verzorging en opvoeding van hun kind. Het programma richt zich zowel op de moeder als haar kind. VoorZorg bestaat uit een intensief schema van huisbezoeken door ervaren verpleegkundigen van het consultatiebureau. De huisbezoeken beginnen in de zestiende week van de zwangerschap en gaan door tot het kind 2 jaar is. Zwangeren en moeders krijgen ongeveer twee huisbezoeken per maand. Diverse 'levensdomeinen' van de moeder worden besproken, waaronder eigen gezondheid en ontwikkeling en haar rol als opvoeder. Dit gebeurt volgens principes van gestructureerde gedragsverandering, gezondheidsvoorlichting en versterking van competenties. De partner en het sociale netwerk van de moeder worden hierbij betrokken. VoorZorg wordt afgestemd op het aanbod van bestaande voorzieningen.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Handleidingen Zwangerschapshuisbezoeken
- Handleiding Babyhuisbezoeken
- Handleiding Peuterhuisbezoeken

De handleidingen zijn bedoeld voor de verpleegkundigen, maar bevatten tevens lesmateriaal voor de moeders.

De materialen die beschikbaar zijn bestaan uit handleidingen voor de VoorZorg-verpleegkundige. Alle handleidingen zijn bij het Nederlands Jeugdinstuut/NJi verkrijgbaar. (Zie Blokland, 2005; Kooijman c.s., 2005a, 2005b). HTML links zijn te vinden op www.voorzorg.info.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

VoorZorg is de Nederlandse versie van het in Amerika effectief gebleken Nurse-Family Partnership Program (NFP). VoorZorg is aangepast aan de Nederlandse context en wordt door het VUmc op effecten onderzocht door middel van een effectonderzoek (een RCT). Van NFP zijn significante effecten aangetoond in drie gerandomiseerde studies. De belangrijkste daarvan met betrekking tot kindermishandeling is een afname van kindermishandeling en verwaarlozing tijdens de eerste twee levensjaren (van 19% naar 4%). Verder zijn er positieve lange-termijn-effecten op diverse andere ontwikkelingsgebieden. Een daarvan is 50% tot 60% minder antisociaal gedrag op 15-jarige leeftijd (Olds, 2001). Er zijn twee meta-analyses, waaruit blijkt dat NFP in vergelijking met andere home visitation-programma's veel effect heeft. Daarnaast is de good practice erkend door Panel Jeugdgezondheidszorg en Preventie in 2006.

Mogelijkheden tot overdracht

Vanaf medio 2009 staat, aansluitend op het effectonderzoek, een grootschalige implementatie op de agenda. Dit uiteraard als de trial voldoende aanknopingspunten geeft.

De fasen 1 en 2 (vertaling, aanpassing, evaluatie, kleinschalige implementatie) zijn voor een deel van de benodigde kosten gefinancierd door het Fonds Openbare Gezondheidszorg. Financiering van de proefimplementatie vindt deels plaats uit bijdragen van de uitvoerende JGZ-organisaties c.q gemeenten, terwijl de financiering voor fase 3 (effectiviteitonderzoek) wordt gefinancierd vanuit ZonMW-programma's. Naar aanvullende financiering van het onderzoek en de implementatie wordt nog gezocht.

De kosten voor de uitvoering van de interventie zijn slechts in grote lijnen bekend. De caseload voor de VoorZorg-verpleegkundige is 20-24 deelnemers per FTE. De opleidingskosten bedragen circa 5000,- euro per verpleegkundige. Wel hebben kosten-effectiviteits analyses uit de Verenigde Staten aangetoond dat de interventiekosten op vierjarige leeftijd zijn terugverdiend, terwijl de kosten vanuit het perspectief van de overheid en de samenleving over de gehele levensloop genomen viervoudig worden terugverdiend (Olds, 2001; www.voorzorg.info). Opgemerkt moet worden dat het hierbij gaat om een analyse betreffende het Amerikaanse programma Nurse Family Partnership.

5. BEMOEIZORG IN DE JEUGDGEZONDHEIDSZORG

Doelgroep	(Ouders van) kinderen/jongeren van 0-19 jaar
Looptijd	De pilot is uitgevoerd in 2003
Website	www.ggdkennisnet.nl; www.nji.nl
Nadere informatie	Projectgroep bemoeizorg integrale JGZ www.ggdwestbrabant.nl Telefoon: (076) 528 20 00
Samenwerkingspartners	GGD West-Brabant; Thuiszorg West-Brabant

Doel

Het uiteindelijke doel van de good practice Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg is om de gezondheid van het kind/ de jongere te bevorderen of te beschermen. Dit doel wordt nagestreefd door gedeelde zorg met de cliënt voor kinderen/jongeren te bereiken. Insteek is om dit te bereiken zonder dat gedwongen hulpverlening nodig is.

Doelgroep(en)

De good practice richt zich op ouders/ verzorgers van kinderen in de leeftijd van 0-16 jaar of jongeren zelf in de leeftijd van 16-19 jaar, bij wie een bedreiging is gesignaleerd voor de gezondheid van het kind. Deze good practice is met name bedoeld voor (maar derhalve niet noodzakelijk bedoeld voor) ouders of jongeren die slecht bereikt worden, het gezondheidsprobleem (nog) niet voldoende (h)erkennen of hulpverlening afwijzen.

Inhoud

De inhoud van Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg betreft in principe ongevraagde zorg. Hiermee hangt samen dat deze good practice een extra inspanning door de JGZ inhoudt naast de reguliere zorg. De JGZ zet ouders en jongeren op het spoor van (c.q. leiden toe naar) vrij toegankelijke hulp, opvoedingsondersteuning of jeugdhulpverlening. Hierbij wordt onder andere gebruik gemaakt van huisbezoeken aan en (telefonische) contacten met cliënten en overleg met andere instanties en cliënten. In het vervolgtraject wordt ondersteuning of hulp vooral op gang gebracht via de huisarts, bureau jeugdzorg en/of het algemeen maatschappelijk werk. Bij voortdurende bedreiging van de gezondheid van het kind, zonder dat ouders stappen zetten ter verbetering, wordt een (zorg)melding bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling van Bureau Jeugdzorg gedaan (dit gebeurt bij ongeveer een kwart van de cliënten). De werkwijze in de verschillende trajecten verloopt aan de hand van een stappenplan.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- een stroomschema
- een stappenplan
- een registratieformulier

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Er heeft geen effectstudie plaatsgevonden. Wel zijn er enkele studies uitgevoerd ter evaluatie van de uitvoering van de aanpak Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg. Deze evaluaties geven inzicht in wijze van uitvoering, problematiek en bereik van cliënten en resultaten in de zin van aantallen cliënten bij wie gedeelde zorg is bereikt en zorg in gang is gezet c.q. verwijzingen zijn gedaan. Het Panel Jeugdgezondheidszorg en Preventie (2006) geeft aan dat de aanpak theoretisch goed onderbouwd is.

Mogelijkheden tot overdracht

Deze good practice heeft plaatsgevonden op projectbasis en is derhalve gefinancierd uit een eenmalige financieringsbron, het Fonds OGZ. In de pilot is gevonden dat bemoeizorg ruim vijf uur extra per cliënt kost.

Rapportage

H.E. Franken-van der Toorn, H.T. Kroesbergen, E.J. Peerbolte-Addink; Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg, methodiek, omvang en beleid; Breda: GGD West-Brabant; juli 2003; ISBN 90-5640-104-1

Databank effectieve jeugdinterventies; Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg; samenvatting; <http://www.nji.nl/smartsite.dws?id=37990&recordnr=64&setembed=>

6. MARIETJE KESSELS

Doelgroep	Kinderen in groep 7 en 8 van het basisonderwijs
Looptijd	De pilot is uitgevoerd in 2001
Website	www.weerbaarheid.nu; www.nji.nl;
Nadere informatie	MOVISIE www.movisie.nl Telefoon: (030) 789 21 57
Samenwerkingspartners	Kompaan, NIZW en NISB

Doel

Het doel van het Marietje Kessels Project is het vergroten van de weerbaarheid van kinderen. Zo moet worden voorkomen dat zij slachtoffer worden van machtsmisbruik en/of zichzelf schuldig (gaan) maken aan (seksueel) intimiderend of grensoverschrijdend gedrag.

Doelgroep(en)

Leerlingen van de groepen 7 en 8 in het regulier en speciaal basisonderwijs vormen de doelgroep. Voor kinderen met een agressief karakter geldt een contra-indicatie.

Inhoud

De inhoud van de good practice bestaat uit een serie van twaalf lessen van een uur. De lessen worden door opgeleide preventiewerkers gegeven, onder schooltijd en in aanwezigheid van de leerkracht. Tijdens deze lessen leren kinderen situaties van machtsmisbruik te herkennen, hun handelingsmogelijkheden in ongewenste of onveilige situaties te vergroten en hoe en waar ze om hulp kunnen vragen. De middelen die hiervoor worden ingezet zijn groepsgesprekken, fysieke (zelfverdedigings) oefeningen, rollenspelen en opdrachten.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Handboek Marietje Kessels Projecten: Weerbaarheidsvergroting bij kinderen van 10 tot 13 jaar (K. van Helvoort & Y. Clarijs, SWP, 2005)
- Verbaan, D., Spil, S. & Coolen, T. Handleiding lesgeven aan jongens, bijlage handboek Marietje Kessels Project, NISB, Landelijke Platform Marietje Kessels Projecten, Arnhem, 2001.
- Video Marietje Kessels Project

Het handboek is te bestellen bij de uitgeverij SWP en verkrijgbaar via de boekhandel. De handleiding lesgeven aan jongens is te downloaden via <http://www.weerbaarheid.nu/doc/lesgevenjongens.pdf>. Meer informatie over de opleiding tot docent weerbaarheid in het basisonderwijs kunt u krijgen bij Movisie, Trainingen en Advies. De reader voor de opleiding is te vinden op www.weerbaarheid.nu.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Er heeft een experimenteel onderzoek plaatsgevonden naar het effect van de aanpak (Vegt, A.L. van der, Diepeveen, M. e.a., 2001). De algemene conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat het Marietje Kessels Project een positief effect heeft op de weerbaarheid van kinderen. Het Panel Jeugdgezondheidszorg en Preventie (2006) geeft aan dat de interventie theoretisch goed onderbouwd is. In Noord-Holland biedt Parlan Marietje Kessels aan in de regio.

Mogelijkheden tot overdracht

De tijdsinvestering per les wordt geschat op drie uur per les (voorbereiding, overleg leerkrachten, ouderavond, registratie, evaluatie). De kosten van de activiteiten, op basis van de opzet (twaalf meisjeslessen en twaalf jongenslessen), inclusief alle voorbereidende en voorkomende werkzaamheden en overhead komen in Tilburg neer op ongeveer 3600 euro (zoals omschreven in het Handboek Marietje Kessels). De kosten kunnen per aanbieder verschillen.

Rapportage

Helvoort, K. van & Clarijs, Y. (2005). Handboek Marietje Kessels Project. Weerbaarheidsvergroting bij kinderen van 10 tot 13 jaar. Amsterdam: SWP.

Kompaan (1996). Marietje Kessels Project. Preventie van machtsmisbruik. Tilburg: Kompaan.

Vegt, A.L. van der, Diepeveen, M., Klerks, M., Voorpostel, M. & Weerd, M. de (2001). Je verwerpen kun je leren. Evaluatie van de Marietje Kesselsprojecten. Amsterdam: Regioplan.

Het Marietje Kessels Project; www.weerbaarheid.nu

7. ROTS EN WATER	
Doelgroep	Jongens vanaf 9 jaar
Looptijd	Doorlopend
Website	www.rotsenwater.nl; www.nji.nl
Nadere informatie	Gadaku Institute/ Rots en Water NL www.rotsenwater.nl 0224 551887
Samenwerkingspartners	-

Doel

Het doel van Rots en Water is om jongeren te begeleiden en te sturen in hun sociaal-emotionele en mentale ontwikkeling. Een meer specifiek doel is jongens te leren omgaan met andermans en eigen macht, kracht en onmacht. In die zin leren de jongens zich te verdedigen tegen verschillende vormen van geweld en tegelijkertijd oog en gevoel te krijgen voor eigen grensoverschrijdend gedrag.

Doelgroep(en)

Rots en Water is geschikt voor jongens vanaf negen jaar. De eerste serie van acht lessen is geschikt voor jongens in de hoogste klassen van de basisschool. De overige lessen zijn bestemd voor jongens van 13 jaar en ouder. Het programma wordt zeer geschikt geacht voor allochtone jongens. Met enige aanpassingen is het programma ook geschikt voor meisjes. Hieronder wordt de aanpak gericht op jongens beschreven.

Inhoud

Rots en Water is een seksespecifiek programma en is dan ook niet geschikt voor gemengde groepen. De Rots en Watertraining bestaat uit veertien basislessen. De eerste acht lessen bevatten de fundamentele van het programma (Zelfbeheersing; Zelfvertrouwen; Zelfreflectie). De overige lessen behandelen thema's als seksualiteit, zelfverwezenlijking, het maken van eigen keuzes en het vinden van een eigen weg (het Innerlijk Kompas) en spiritualiteit. Deze lessen zijn bestemd voor jongens vanaf dertien jaar.

Een volledige les neemt gemiddeld 90 minuten in beslag. Een les bestaat altijd voor een groot deel uit fysieke oefening. De niet fysieke onderdelen bestaan uit kringgesprekken. Hierbij kunnen videofragmenten getoond worden waarin thema's rondom contact maken, groepsdruk, geweld en seksueel geweld een rol spelen. Ook krijgen de jongeren elke les een korte samenvatting van de les mee met vragen die thuis moeten worden gemaakt.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Theorieboek: Het Rots en Water Perspectief (Basisboek) ISBN 90 6665 458 9, NUGI 726/723 SWP.
- Praktijkboek: Rots en Water Praktijkboek. ISBN 90 6665 738 3, NUGI 726 / 723 SWP
- Praktijkboek voor starters: Sociale Competentie training voor basisonderwijs en onderbouw VO.
- Bringing it Together, 22 case studies of Rock and Water in various settings
- Rots & Water DVD
- Rots&Water en kinderen met autismespectrumstoornissen

Het materiaal is te bestellen via het Gadaku Institute/ Rots en Water NL. Boeken zijn tevens verkrijgbaar bij de boekhandel.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Er zijn aanwijzingen voor de werkzaamheid van de good practice op basis van één veranderingsonderzoek dat positieve effecten laat zien, terwijl er geen studies zijn die het tegendeel bewijzen. Het onderzoek is een eenvoudig veranderingsonderzoek met een voor- en een nameting, uitgevoerd op enkele basisscholen. De makers of uitvoerders voeren geen studies aan die empirische steun geven aan de theoretische onderbouwing van de aanpak. Er is een gecontroleerd effectonderzoek bekend naar een vergelijkbaar programma.

Mogelijkheden tot overdracht

Scholen of instellingen die de good practice willen uitvoeren kunnen gebruik maken van externe Rots en Watertrainers. De kosten van de interventie zijn dan afhankelijk van marktwerking en de prijzen die trainers rekenen. De trainingsduur beslaat 8 lessen voor de jongeren categorie en zes lessen voor jongeren vanaf 13 tot 14 jaar. De lessen duren anderhalf uur.

Rapportage

Ykema, F. (2004). Het Rots en Waterperspectief, Basisboek, een psychofysieke training voor jongens. SWP, Amsterdam

Ykema, F. (2002). Rots en Water praktijkboek. SWP, Amsterdam.

8. PIEP ZEI DE MUIS		
Doelgroep	Kinderen van 4 tot 8 jaar	
Looptijd	Doorlopend	
Website	www.lsp-preventie.nl	
Nadere informatie	Inhoudelijke informatie: Stichting Welzijn Amersfoort 033 47 55 664	Praktische informatie: Trimbos Instituut (licentiehouder) www.trimbos.nl 030 297 11 45
Samenwerkingspartners	Riagg Amersfoort, GGD Eemland. Het project is ontwikkeld in en voor Amersfoort en wordt op dit moment landelijk verspreid via o.a. het Trimbos-instituut.	

Doel

Het doel van de good practice is om kinderen van ouders, die langdurig met stress- en spanningen te maken hebben te ondersteunen in de verwerking van alle belevenissen

Doelgroep(en)

Kinderen van 4 - 8 jaar en hun ouders met psychosociale, psychische en verslavingsproblemen uit buurten met een hoge concentratie gezinnen met lage sociaal economische status. Ook voor kinderen die getuige zijn van geweld kan de aanpak worden ingezet.

Inhoud

Het project Piep zei de muis omvat vier onderdelen. Ten eerste een informatiebijeenkomst, waarin de specifieke gezondheidsrisico's en het preventieve wijk aanbod gericht onder de aandacht van de eerstelijns werkers in de wijk worden gebracht. Ten tweede een vaste kindergroep waarvan kinderen uit de doelgroep gebruik maken. In deze club is aandacht voor sociale steun, ontspanning, vaardigheden en het zelfbeeld. Daarnaast zijn er ouderbijeenkomsten waar ouders hun ervaringen kunnen delen en verschillende onderwerpen rond opvoeding aan de orde komen. Als laatste omvat de aanpak steun op maat voor de ouders (individuele gesprekken). Deze steun heeft niet alleen betrekking op opvoedingsvragen maar ook praktische vragen om ondersteuning van de ouder zelf.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Draaiboek

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

De good practice is in ontwikkeling. Om de kwaliteit daarvan te ontwikkelen en te onderzoeken is het van belang minimale gegevens (ervaringen, evaluaties, wijzigingen) over de uitvoering te verzamelen. Het Trimbos-instituut wil effectonderzoek uitvoeren. Ook daar is medewerking van de deelnemende instellingen voor gewenst. De licentieovereenkomst legt afspraken hierover vast.

Mogelijkheden tot overdracht

De uitvoering van Piep vindt plaats op licentiebasis. Dat houdt in dat een overeenkomst wordt aangegaan met de instelling de Piep gaat uitvoeren. Om Piep te kunnen uitvoeren worden medewerkers van de uitvoerende instelling getraind. De instelling selecteert dan ook de deelnemers aan de training. Het draaiboek van de interventie wordt verspreid door middel van een training met het oog op zorgvuldige implementatie. Deze training wordt verzorgd door de opstellers van het programma. Piep zei de muis wordt in Noord Holland Noord door Triversum aangeboden en wordt door het Steunpunt Huiselijk Geweld ingezet voor kinderen die getuige zijn van geweld.

9. VERHALENKRING

Doelgroep	Kinderen van zes tot tien jaar
Looptijd	Lopend
Website	www.huiselijkgeweldzw.nl ; www.loketgezondleven.nl ; www.psychotheek.nl
Nadere informatie	GGZ Dijk en Duin, locatie Zaandam www.huiselijkgeweldzw.nl 075-6814450
Samenwerkingspartners	Trans-Act (is nu Movisie); Vrouwen Opvang Zaanstreek

Doel

Het doel van de preventieve good practice is om kinderen te begeleiden in het verwerken van ervaringen naar aanleiding van geweld in hun gezinssituatie. Het uiteindelijke doel is het reduceren van de gevolgen van die ervaringen en het verhogen van de weerbaarheid van de kinderen.

Doelgroep(en)

'De Verhalenkring' is bedoeld voor jongens en meisjes van 6 tot en met 10 jaar die getuige zijn (geweest) van geweld in relaties. Voorafgaand aan de groep vindt een kennismakingsgesprek plaats. Ook voor kinderen die getuige zijn van geweld kan de aanpak worden ingezet.

Inhoud

'De Verhalenkring' is een psycho-educatief groepsaanbod. Het programma is gericht op het begin van verwerken van ervaringen en heeft een ondersteunende en educatieve invalshoek. Kinderen leren emoties te uiten en anders met gevoelens en problemen om te gaan. De groep komt negen keer bij elkaar. Er doen minimaal 6 kinderen mee aan de groep. Op elke bijeenkomst staat steeds één thema centraal, bijvoorbeeld boos, blij, bang, ruzie, geweld thuis. Aan de hand van een verhaal wordt over deze thema's gepraat en ook bijvoorbeeld getekend, gekleed of toneel gespeeld.

De bedoeling van de groep is dat kinderen anders kunnen gaan denken over geweld, hun gevoelens leren uiten en ermee leren omgaan. Verder wordt eraan gewerkt dat kinderen meer zelfvertrouwen krijgen en zichzelf kunnen beschermen. In de groep merken kinderen dat zij niet de enige zijn die zoiets hebben meegemaakt, waardoor ze zich niet meer zo 'anders' voelen. Ze kunnen oefenen met ander gedrag en van andere kinderen leren hoe zij bepaalde situaties aanpakken. Er is ook aandacht voor de ouders/ verzorgers. Deze worden door middel van 3 voorlichtingsbijeenkomsten geïnformeerd.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Draaiboek

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Deze aanpak is nog niet beoordeeld.

Mogelijkheden tot overdracht

Er zijn jaarlijks twee groepen die deelnemen, afwisselend in het gebouw van GGZ Dijk en Duin, Waterlandplein 1 in Purmerend en Westzijde 120 in Zaandam. De groep wordt geleid door een pedagoge, werkzaam bij de afdeling preventie en een hulpverlener van afdeling jeugd van GGZ Dijk en Duin. De verhalenkring wordt momenteel ook ingezet door het Steunpunt Huiselijk Geweld Noord-Kennemerland en het Steunpunt Huiselijk Geweld Kop van Noord-Holland. Voor de startdatum (indien bekend) kunt u kijken op www.dijkenduin.nl en zoeken op trefwoord 'cursus'. Er zijn geen kosten verbonden aan deelname aan 'De Verhalenkring'.

10. STUK LESMATERIAAL	
Doelgroep	Jongeren van 12 jaar tot 18 jaar
Looptijd	Lopend
Website	www.stuktheater.nl
Nadere informatie	STUKTheater www.stuktheater.nl info@stuktheater.nl
Samenwerkingspartners	Oranjefonds; Be At The Media; Studio West en Stedelijk Jongerenwerk Amsterdam; Stichting Voorkoming van Kindermishandeling en de DMO van Gemeente Amsterdam

Doel

STUK is een initiatief van jongeren om andere jongeren over het onderwerp huiselijk geweld te informeren.

Doelgroep(en)

STUK is bedoeld voor jongeren van 12 jaar tot 18 jaar. Daarnaast worden ook ouders en deskundigen van harte uitgenodigd bij de voorstelling aanwezig te zijn.

Inhoud

STUK is een theaterstuk over kindermishandeling. STUK is Zang, Rap, Circus, Pentjaksilat, Schaduwspeel, Poetry, Beamer-projecties, Theater en Debat. Het theaterstuk is gemaakt door scholieren en werkende jongeren. Zij verwoorden zelf wat kindermishandeling is, waarbij de scènes zijn gebaseerd op de eigen ervaring. De voorstelling duurt 35 minuten, waarna er een discussie volgt tussen de acteurs en het publiek van ongeveer 30-40 minuten. De discussie wordt ondersteund door medewerkers van het AMK-Amsterdam. Vragen die tijdens de discussie aan bod komen zijn: wat is kindermishandeling, wat hoort daar wel en niet bij - fysiek/psychisch, mishandeling/verwaarlozing? Hoe kan je hulp krijgen - familie, buurt, school, hulporganisaties? Hoe werkt de hulpverlening - praktisch/verschillen per cultuur? en Moet kindermishandeling/opvoeding niet gewoon standaard op alle scholen worden besproken? Dit theaterstuk is op DVD gezet en hierbij is een handleiding gemaakt. Hiermee is het lessenspakket gerealiseerd.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- STUK-DVD: fragmenten van STUK, gesprekken met acteurs over hun leven, debat tussen acteurs en scholierenpubliek, clip van Sunita Shakun
- STUK-handleiding: boekje met handige tips voor gebruik van het lesmateriaal
- STUK-KRANT (30x): met daarin de persoonlijke verhalen van enkele acteurs en veel tips en informatie

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Deze aanpak is nog niet beoordeeld. Wel is de voorstelling en het lesmateriaal getest op scholen. Hierop zijn enthousiaste reacties gekomen.

Mogelijkheden tot overdracht

STUK omvat een lespakket over kindermishandeling. Van dat materiaal is een lespakket gemaakt op dvd. STUK heeft een vervolgpakket gemaakt onder de titel STUKYOUTOO. Jongeren die misbruikt of mishandeld zijn of hiermee te maken hebben, hebben filmpjes gemaakt en die op de site van STUKYOUTOO en op YouTube geplaatst. Op deze wijze maken zij kindermishandeling en de gevolgen daarvan bespreekbaar. Voor meer informatie www.stukyoutoo.com.

Relationeel geweld

11. VOOR HET TE LAAT IS

Doelgroep	Afro-Caraïbische mannen van alle leeftijden
Looptijd	De pilot liep van september 2006 tot juni 2007
Website	www.profor.nl
Nadere informatie	Stichting ProFor Keienbergweg 3, 1101 EZ Amsterdam ZO Telefoon: 020 6902626
Samenwerkingspartners	MAAZO, GG&GD Den Helder, Reclassering Den Helder, Bureau Vrouwen Opvang en diverse zelforganisaties

Doel

Ingrijpen voor het te laat is, richt zich op het structureel doorbreken van de geweldspiraal. Met behulp van dit programma krijgen de deelnemers inzicht in de aanleiding tot en de manier waarop zij zelf ook slachtoffer zijn van huiselijk geweld. Zij worden getraind om de neerwaartse spiraal, die leidt tot huiselijk geweld, te stoppen en krijgen handvatten aangereikt om huiselijk geweld bespreekbaar te houden en samen met hun partner te zoeken naar mogelijkheden die hen samen sterker maakt opdat zij de kinderen het goede voorbeeld kunnen geven.

Doelgroep(en)

Bij deze methodiek is gekozen voor de mannelijke (potentiele) dader en meer specifiek: de Afro-Caraïbische man. Ook kan er extra aandacht worden gegeven aan het slachtoffer.

Inhoud

In deze methodiek staan de volgende onderwerpen centraal:

- de bewustwording van psychologische invloeden
- inzicht in de rollen die de partners hebben
- de geschiedenis/ het ontstaan
- de acties en reacties die huiselijk geweld in stand houden
- de kracht die ook de dader kan ontwikkelen om de geweldsspiraal te doorbreken.

Door de opbouw van het programma, de werkwijze en de aangereikte informatie wordt gewerkt vanuit het perspectief van empowerment, ofwel hoe ontwikkel ik me van slachtoffer naar actor?

In het programma wordt daarom stil gestaan bij onderdelen zoals de 'eigen geschiedenis'. Via zelfreflectie duidelijk krijgen welke ervaringen geleid hebben tot de persoon die ik ben, de behoeften die ik heb en de manier waarop ik mijn wensen voor de toekomst wil verwezenlijken.

Om verandering van gedrag te bewerkstelligen is het noodzakelijk dat deelnemers zich absoluut veilig voelen. Zij zullen zich dan makkelijker kwetsbaar opstellen en zich openstellen voor nieuw gedrag. Om dit te bereiken is gekozen voor een trechtervormige opbouw van het programma. Dit betekent dat er in het begin algemene, brede onderwerpen aan bod komen en naarmate de deelnemers zich meer op hun gemak voelen, wordt de inhoud van het programma persoonlijker en individueler.

Tijdens het programma, dat wordt uitgevoerd in 5 bijeenkomsten van 2 ½ uur, wordt de voortgang regelmatig geëvalueerd met de deelnemer en aan het eind wordt stil gestaan bij het ontwikkelingsproces. In sommige gevallen is het noodzakelijk dat het gezin wordt behandeld. Hiervoor worden zij verwezen naar organisaties die programma's hebben voor leden van het gezin en krijgen zij hulp aangeboden. Samen leren ze elkaar te helpen met het voorkomen en doorbreken van ongewenst gedrag dat kan leiden tot huiselijk geweld. Hiervoor kan men terecht bij daartoe uitgeruste hulpverleningsinstanties.

Daarnaast is er een train-de-trainersprogramma ontwikkeld voor ervaren trainers van ProFor die vanuit hun kennis van en contacten met de doelgroep ingangen hebben en beschikken over de communicatiemiddelen om de doelgroep Afro-Caraïbische mannen te kunnen bereiken en laagdrempelig aan te spreken.

Materialen

De volgende producten zijn ontwikkeld en beschikbaar gesteld om de uitvoering van het programma te ondersteunen:

- Een lessenserie en docentenhandleiding
- Dvd
- Poster
- Werkbladen en informatiebladen
- Sociale kaart
- Informatie over kindermishandeling voor projecten zoals huiswerkbegeleiding en jeugd- en jongerenwerk.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

6 Personen hebben een train-de-trainers cursussen gevolgd aan de hand waarvan de methodiek werd aangevuld en aangescherpt. Juni 2007 werd de methodiek "Voor het te laat is..." gepresenteerd aan het publiek. Ook in 2008 zijn meerdere bijeenkomsten georganiseerd.

Deze interventie heeft plaatsgevonden op projectbasis en is gefinancierd door de Provincie Noord Holland.

Mogelijkheden tot overdracht

Het train-de-trainersprogramma is een verkorte versie van het daderprogramma. Alle onderdelen van het daderprogramma worden in een compacte vorm uitgevoerd; de begeleiders doen ervaring op met het proces en de ontwikkelde middelen. Zij krijgen feedback op hun aanpak en handvatten aangereikt om het begeleidingsproces vloeiend en effectief te laten verlopen.

Voorwaarden voor deelname aan het train de trainersprogramma: Ervaring met de doelgroep, Ervaring met groepsbegeleiding, Ervaring met persoonlijke benaderingen, Kunnen begrijpen dat mensen op verschillende manieren negatieve emoties ervaren en uiten, In een vroeg stadium diverse waarschuwingssignalen kunnen herkennen en hoe daarmee om te gaan en escalatie kunnen voorkomen.

Op dit moment is ProFor bezig deze methodiek ook te beschrijven voor de islamitische mannengroep.

12. LOVING ME LOVING YOU	
Doelgroep	Jongeren in de tweede of derde klas van het VMBO
Looptijd	Start 2006
Website	www.lovingmelovingyou.nl ; www.zorn.nl ; www.huiselijkgeweld.nl
Nadere informatie	Zorn Uitgeverij www.zorn.nl Telefoon: 071-514 91 41
Samenwerkingspartners	GGD Nieuwe Waterweg Noord; Uitgeverij Zorn

Doel

Door het vroegtijdig herkennen en serieus nemen van waarschuwingssignalen kan relationeel geweld voorkomen en/of gestopt worden. Het doel van het project is het vergroten van kennis en bewustwording van jongeren over basale informatie over (het ontstaan van) relatiegeweld en het voorkómen ervan. Daarnaast heeft het project tot doel jongeren signalen van een (beginnend) gewelddadige relatie te laten herkennen en hen op de hoogte brengen van alternatieven voor gewelddadig gedrag in relaties.

Doelgroep(en)

Het project is gericht op jongeren die nét zijn begonnen met relaties, of die daar dicht tegenaan zitten, en die onderwijs volgen op VMBO-niveau.

Inhoud

Loving me loving you omvat een interactief theater, een workshop, preventielessen voor leerlingen, een ouderavond en een docententraining. De theatervoorstelling die ingezet wordt heet 'Raak!' en wordt uitgevoerd door theatermaker Johan Cahuzak. Aansluitend wordt een workshop gegeven waarin leerlingen dieper ingaan op wat ze tijdens de voorstelling hebben gezien. Ouders worden tijdens de ouderavonden geïnformeerd, waarbij (indien gewenst) filmmateriaal ingezet kan worden. Docenten krijgen een training, waarin zij leren signalen op te pikken en handvatten aangereikt krijgen om leerlingen te begeleiden waarvan men vermoedt dat zij problemen ondervinden in hun verkeringsrelatie. Afspraken met de leerlingbegeleiding, schoolarts, schoolverpleegkundige of schoolmaatschappelijk werker worden gemaakt om eventueel als vangnet te dienen.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- een draaiboek voor docenten over hoe te handelen bij problematische situaties
- een handleiding om de workshop vorm te geven
- de website www.lovingmelovingyou.nl
- DVD lespakket, te bestellen bij Uitgeverij Zorn
- theateruitvoering 'Raak!', te boeken via Zorn
- handout workshop

De docentenhandleiding en leerlingenboekjes zijn gratis te bestellen bij Zorn. Het draaiboek en de handleiding zijn te downloaden op de website www.lovingmelovingyou.nl.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Het project is gestart in Vlaardingen, waar alle scholen in het voortgezet onderwijs in 2006 met het thema aan de slag zijn gegaan. Docenten van deze scholen hebben een training gevolgd en het interactief theater is uitgevoerd. In februari 2006 is het lespakket landelijk gelanceerd.

Mogelijkheden tot overdracht

De opzet en onderdelen van het programma omtrent het project Loving me loving you zijn terug te vinden op de site www.lovingmelovingyou.nl. Tevens maakt de site inzichtelijk waar het materiaal verkrijgbaar is. Alle materialen zijn te bestellen via Zorn, docentenhandleiding en leerlingenboekje zijn gratis. De theatervoorstelling is te boeken via Zorn. De docententraining en docentenhandleiding van de ouderavond zijn gratis te downloaden.

13. EIGEN KRACHT BINNEN HET STEUNPUNT HUISELIJK GEWELD KNH - OPLOSSEN HUISELIJK GEWELD DOOR ZELF AAN ZET TE ZIJN

Doelgroep	Familie/ gezin en hun sociale omgeving
Looptijd	Start 2001, lopend
Website	www.eigen-kracht.nl; www.huiselijkgeweldkopvan noordholland.nl; www.huiselijkgeweld.nl
Nadere informatie	Steunpunt Kop van Noord-Holland Regiomanager Eigen Kracht Noord-Holland Jose Welten Telefoon 06 47430001 www.huiselijkgeweldkopvan noordholland.nl
Samenwerkingspartners	Eigen Kracht Centrale en GGD Hollands Noorden

Doel

Doel van de werkwijze is cliënten regie over het eigen leven te laten houden of weer terug te geven. Vraagsturing, cliëntparticipatie, autonomie en besluitvorming staan hierbij centraal. De naaste omgeving van de cliënt werkt mee aan het zoeken van oplossingen en het nemen van beslissingen.

Doelgroep(en)

Eigen Kracht is bedoeld voor cliënten die hun familie en netwerk in willen schakelen om problemen te delen en samen met hen een plan te maken om deze op te lossen. De werkwijze richt zich zowel op slachtoffers, als op plegers en getuigen van (dreiging van) huiselijk geweld. Het kan gaan om partnergeweld, ouderenmis-handeling of eergeerelateerd geweld. De werkwijze is ook geschikt voor allochtone doelgroepen, omdat er rekening gehouden wordt met de normen en waarden van de cultuur en het netwerk van betrokkenen. Binnen Eigen Kracht zijn coördinatoren met een verschillende culturele achtergrond.

Inhoud

Tijdens Eigen Kracht Conferenties maken cliënten met hun eigen netwerk een plan met afspraken dat leidend is voor steun en hulpverlening die zij nodig hebben om het geweld en de oorzaken en gevolgen daarvan aan te pakken. Zij delen zorgen met elkaar en met de aanwezige hulpverleners en laten zich door professionals informeren over hulpverleningsmogelijkheden. De plannen voorzien dus zowel in steun en hulp vanuit de eigen kring als in professionele hulp. Naast een besluitvormingsmodel is Eigen Kracht tevens gebaseerd op een samenwerkingsmodel omdat er naast het afnemen van besluiten met de familie en het netwerk gewerkt wordt aan samenwerking en afstemming binnen de eigen kring en met de hulpverleningsketen.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Power Point Presentaties die gericht zijn op de inzet van Eigen Kracht bij situaties van huiselijk geweld.
- Handboek voor trainingen van professionals van de Eigen Kracht Centrale.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Sinds 2001 wordt er binnen de jeugdzorg met de werkwijze gewerkt. Binnen de Jeugdzorg is de methodiek geëvalueerd. PI Reseach verrichtte in 2007 evaluatieonderzoek waarmee vastgesteld is of deze in andere landen zo succesvolle methode ook werkt in de Nederlandse situatie. Dit onderzoek is in het voorjaar van 2008 afgerond.

Ten behoeve van dit project is tevens onderzoek gedaan door onderzoeksbureau WESP, waarbij is gekeken naar de gegeven Eigen Kracht-conferenties binnen dit project. WESP toont aan dat activering van bronnen in het familiesysteem volstaat om het eerste doel, stoppen van geweld, te realiseren. Daarnaast blijkt dat afspraken worden gemaakt over andere leefgebieden, er voldoende netwerk is die bereid is tot deelname. Het netwerk adviseert om kinderen (die getuige zijn geweld) te laten deelnemen aan een Eigen Kracht-conferentie. In de Kop van Noord-Holland is de werkwijze breed ingezet bij huiselijk geweld. Er is in eerste instantie veel publiciteit gemaakt voor de aanpak van Eigen Kracht-conferenties. Vervolgens zijn trainingen voor professionals georganiseerd. Om Eigen Kracht-conferenties bij de professionals in de regio onder de aandacht te brengen en hen te leren wat hun rol(verandering) inhoudt bij de inzet van deze werkwijze zijn een drietal trainingen georganiseerd. Parallel is er voorlichting gegeven binnen de instellingen die te maken (kunnen) hebben met hulpverlening bij huiselijk geweld en publieksvoorlichtingen. Er zijn 25 x Eigen Kracht-conferenties ingezet bij huiselijk geweld. Momenteel wordt deze werkwijze ook ingezet bij het opleggen van een huisverbod.

Mogelijkheden tot overdracht

Overdracht is mogelijk door middel van een beschrijving van de werkwijze. De eindrapportages en onderzoeken die hebben plaats gevonden kunnen als leidraad dienen bij het opzetten van een eigen aanpak.

Publicaties

R. van Pagée (red.), Eigen kracht: Family Group Conference in Nederland: van model naar invoering. Amsterdam: SWP, 2003.

F. van Beek, Eigen Kracht volgens plan? Onderzoek naar de plannen en follow-up van de Eigen-Kracht conferenties. Voorhout: Wesp Jeugdzorg, 2003.

J. Pennell & G. Burford, 'Family Group Decision Making: Protecting Children and Women.' Child Welfare, LXXIX (2, March-April 2000), p.131-158. Vrouwenopvang Amsterdam, Eindrapport project Eigen Kracht en vrouwenopvang. Amsterdam april 2004.

'Eigen kracht in de vrouwenopvang', in: Handboek Mozaïek. Utrecht: TransAct september 2004.

M. de Kinderen en J. Welten, Een project met een sneeuwbaaleffect - Eigen Kracht binnen het Steunpunt Huiselijk Geweld Kop van Noord-Holland. Schagen september 2009.

F. van Beek, Ik heb nooit eerder een grens durven trekken, maar nu wel, Onderzoek naar Eigen Kracht-conferenties binnen het Steunpunt Huiselijk Geweld Kop van Noord-Holland. Voorhout, oktober 2009.

De familie aan zet. De uitkomsten van Eigen Kracht-conferenties in de jeugdbescherming met betrekking tot veiligheid, sociale cohesie en regie / P. Wijnen-Lunenburg PI Research ; WESP jeugdzorg. - Duivendrecht; Voorhout: PI Research; WESP jeugdzorg, 2008

14. VROUWEN WORDEN WEERBAAR	
Doelgroep	Allochtone vrouwen
Looptijd	April 2008 - juli 2009
Website	www.acbkenniscentrum.nl
Nadere informatie	ACB Kenniscentrum Kabelweg 37, 1014 BA Amsterdam www.acbkenniscentrum.nl 020-6279460 / info@acbkenniscentrum.nl
Samenwerkingspartners	Blijf Groep Movisie Maatschappelijk werk Haarlem (Kontext)

Doel

Vergroten van de weerbaarheid van allochtone vrouwen die zijn of kunnen worden geconfronteerd met agressie en (huiselijk) geweld.

Doelgroep(en)

Allochtone vrouwen

Inhoud

'Vrouwen worden weerbaar' is een project dat de weerbaarheid van allochtone vrouwen vergroot. Om de weerloosheid van deze vrouwen te doorbreken, biedt de Blijf Groep sinds jaar en dag weerbaarheidstrainingen aan, gericht op het versterken van de mentale en fysieke kracht. Bij het werven en trainen van sommige allochtone vrouwen doen zich echter drie problemen voor, die van de onbereikbaarheid, de taalbarrière en culturele verschillen. Als oplossing hiervoor zijn binnen 'Vrouwen worden weerbaar' de verschillende activiteiten uitgevoerd. Er zijn eenmalig 'moeilijk bereikbare' Turkssprekende en Marokkaans/Arabischtalige vrouwen geworven voor twee weerbaarheidstrainingen in Haarlem.

De docent die deze twee trainingen geeft wordt geassisteerd door een 'activiteitenbegeleider weerbaarheid', een allochtone vrouw die hiervoor een training heeft gevolgd en die de doelgroep zelf goed kent. Twaalf allochtone vrouwen hebben de vijfdaagse training activiteitenbegeleider weerbaarheid gevolgd. (Twee vrouwen uit deze groep hebben geassisteerd bij de eerdergenoemde twee weerbaarheidstrainingen.)

Vier allochtone vrouwen zijn gestart met de beroepsopleiding tot docent weerbaarheid. Twee van hen hebben in juni 2009 hun diploma behaald. De derde hoopt dat in 2010 te doen.

Omdat ACB slechts eenmalig de werving van de 'moeilijk bereikbare' vrouwen op zich kan nemen, is er een 'train-de-wervers'-cursus uitgevoerd voor mensen die in het vervolg de werving moeten doen.

Er is een handleiding 'Werven van moeilijk bereikbare vrouwen' ontwikkeld. Er hebben twee intervisiebijeenkomsten plaatsgevonden over culturele verschillen in relatie tot zelfverdediging en weerbaarheidsstrategieën plaats voor docenten weerbaarheid, maatschappelijk werkers en andere betrokkenen.

Tot slot heeft Blijf Groep de handleiding voor de weerbaarheidstrainingen geschreven en gepubliceerd.

Materialen

Verschillend per onderdeel. Informatie op te vragen bij ACB Kenniscentrum.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Evaluatie; eindverslag voor de financier (september 2009).

Reikwijdte; heel Noord-Holland (door de activiteitenbegeleiders, de weerbaarheidstrainingen, de intervisie en 'train-de-wervers'-cursus. Op langere termijn: middels de handleidingen en de inspanningen van de opgeleide docenten.

Mogelijkheden tot overdracht

- De overdracht wordt/is op verschillende manieren gerealiseerd:
- Er zijn (allochtone) activiteitenbegeleiders weerbaarheid opgeleid die in hun eigen gemeenschap met het onderwerp aan de slag kunnen.
- Er zijn (allochtone) docenten weerbaarheid opgeleid die als professional aan het werk kunnen.
- Er is een handleiding 'Werven van moeilijk bereikbare vrouwen' geschreven en gepubliceerd.
- De handleiding voor de weerbaarheidstrainingen is geschreven en gepubliceerd.
- Er zijn intervisiebijeenkomsten gehouden.
- Er is een 'train-de-wervers'-cursus gegeven.
- Het project is gefinancierd door de provincie Noord-Holland.

15. ALS IK HEM WAS	
Doelgroep	Turkse en Marokkaanse gemeenschappen
Looptijd	Doorlopend
Website	www.ada-awareness.nl; www.huiselijke-vrede.nl
Nadere informatie	Ada Awareness www.ada-awareness.nl Tel.: 06 542 178 43
Samenwerkingspartners	-

Doel

'Als ik hem was...' is gemaakt om ingezet te worden bij het bespreekbaar maken van huiselijk geweld in Turkse en Marokkaanse gemeenschappen door voorlichters.

Doelgroep(en)

Turkse en Marokkaanse gemeenschappen.

Inhoud

'Als ik hem was...' is gemaakt om ingezet te worden bij het bespreekbaar maken van huiselijk geweld in Turkse en Marokkaanse gemeenschappen door voorlichters. Hulpverleners krijgen met deze film een beter inzicht in de belevingswereld van hun cliënten, en kunnen de DVD gebruiken bij hun behandelingen.

Bij de DVD hoort een handleiding en een boek met methodische handreikingen.

In de film vertellen Turkse en Marokkaanse mannen die hun vrouw hebben mishandeld hun verhaal.

Over de eerste klap. Over hoe ze door het lint gingen en geen grip meer hadden op hun handelen.

Over de uitlatingen van hun partner waardoor zij zich geïntimideerd voelden. De mannen leggen de oorzaak van hun gedrag buiten zichzelf. Ze wijten het aan hun slechte maatschappelijke positie, de Nederlandse maatschappij, hun cultuur en aan vrouwenemancipatie.

Materialen

Uit het project zijn de volgende materialen naar voren gekomen:

- DVD 'Als ik hem was'
- Handleiding
- Boek met methodische handreikingen

De handleiding bij de dvd biedt ondersteuning en suggesties bij het bespreekbaar maken van huiselijk en eergeerelateerd geweld. In het methodiekboek worden methodische handreikingen gedaan om daders van Turkse en Marokkaanse komaf beter te begrijpen en te begeleiden.

Bestellen van het materiaal is mogelijk bij Stichting Ada Awareness.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Er heeft geen effectstudie plaatsgevonden

Mogelijkheden tot overdracht

Bestellen van het materiaal is mogelijk bij Stichting Ada Awareness. Daarnaast biedt Stichting Ada Awareness trainingen voor voorlichters en hulpverleners. In deze trainingen wordt ingegaan op mechanismen die kunnen leiden tot geweld in relaties en hoe de DVD ingezet kan worden bij het bespreekbaar maken en de aanpak hiervan. Zie voor meer informatie de website.

16. BREAK THROUGH	
Doelgroep	Vrouwen en vrouwenorganisaties
Looptijd	Doorlopend. Startjaar 2002
Website	www.tiye-international.org; www.huiselijkgeweld.nl
Nadere informatie	Tiye International www.tiye-international.org Telefoon: 030-2382547
Samenwerkingspartners	Tiye International is de koepelorganisatie van 21 landelijke associaties van zwarte, migranten en vluchtelingen vrouwen.

Doel

Het doel van het project is het voorkomen en bespreekbaar maken van huiselijk geweld. Het zwijgen rond huiselijk geweld en de geïsoleerde positie van vrouwen moet doorbroken worden met behulp van bewustwording. Via informatie en handvatten worden vrouwen in staat gesteld zelf verandering in hun situatie aan te brengen.

Doelgroep(en)

Het project is in eerste instantie gericht op zwarte migranten- en vluchtelingen vrouwen (ZMV) en hun gezinnen en/of het informeel netwerk van ZMV-organisaties. Daarnaast kan de methodiek worden ingezet voor andere vrouwen en hun organisaties in al hun diversiteit.

Inhoud

De methodiek omvat een Train-de-trainerscursus bestaande uit zeven modules gericht op vrouwen en vrouwenorganisaties. Het trainingstraject omvat een theoretisch en een praktijk gedeelte. De vrouwen die de training hebben gevolgd, worden ingezet als begeleidsters van workshops, themadagen en/of bij het opzetten en begeleiden van steungroepen. Tijdens deze dagen worden informatie en handvatten aangeboden waarmee vrouwen zelf verandering in hun situatie kunnen brengen. Een eerste stap om die bewustwording op gang te brengen is dat (vrouwen)organisaties zich strategieën eigen maken om huiselijk geweld te herkennen en bespreekbaar te maken. De trainerspool kan (vrouwen)organisaties daarbij ondersteunen en begeleiden.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Newsletter Tiye International, 'Special Violence Alert', uitgave Tiye International, 2002
- Verslag 'Conferentie Voorkomen van Huiselijk Geweld', 26 november 2002, uitgave Tiye, International 2002
- Folder: 'Veiligheid begint Thuis', uitgave Tiye International, 2003
- Brochure: 'Train-de-Trainers', uitgave Tiye International, 2003
- Website: www.tiye-international.org (knop geweld)

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Met betrekking tot het project worden zowel interne als externe evaluaties gehouden. In opdracht van de Europese Commissie, die 'Break Through' geselecteerd als een van de vijftien good practices in het kader van de evaluatie van het DAPHNE programma 2001-2003, is een evaluatie gehouden. Daarnaast heeft een eindevaluatie van het project en van het train-de-trainertraject in Nederland plaatsgevonden. Interne evaluaties worden na iedere activiteit met alle deelnemers via vragenformulieren. De resultaten zijn integraal opgenomen in de respectievelijke verslagen.

De methodiek wordt lokaal, regionaal en nationaal ingezet. Momenteel vindt er inbedding plaats. Inmiddels zijn achttien vrouwen opgeleid die als trainster bijeenkomsten of steungroepen verspreid door het hele land kunnen begeleiden. Het train-de-trainertraject is nog geen onderdeel van het reguliere aanbod.

Mogelijkheden tot overdracht

- De train de trainer is erop gericht de inhoud over te dragen. Hiervoor zijn enkele publicaties ontwikkeld:
- Helmut Swart, 'Break Through, Reader and Manual for Trainers, breaking the chain of family violence', uitgave PROJOB 2001.
- Ann Mannen en Helmut Swart, 'Break Through' Reader en handleiding voor Trainers' (Nederlandse bewerking), uitgave Tiye International 2003

De Break Through reader en handleiding zijn uitsluitend bedoeld voor degenen die de training volgen of gevolgd hebben en zijn niet los verkrijgbaar.

The left side of the page features several large, solid purple abstract shapes. At the top is a large, rounded, leaf-like shape. Below it are three smaller, elongated, teardrop-shaped elements. At the bottom left is a large, curved shape that resembles a hand or a wing. To its right is another large, curved purple shape that looks like a leaf or a petal.

Ouderen- mishandeling

17. CONSULTATIEBUREAU VOOR OUDEREN

Doelgroep	55-plussers
Looptijd	Doorlopend
Website	www.vilans.nl
Nadere informatie	Platform Consultatiebureau voor ouderen www.vilans.nl 030-7892406
Samenwerkingspartners	Vilans

Doel

Het Consultatiebureau voor Ouderen (CbO) heeft een breder doel dan de preventie van huiselijk geweld. Het voorkomen hiervan kan gezien worden als onderdeel van het takenpakket. Het Consultatiebureau voor Ouderen heeft als doel de maatschappelijke participatie met kwaliteit van leven van ouderen te bevorderen; de eigen regie, autonomie en verantwoordelijkheid te behouden; Ouderen zo gezond mogelijk ouder laten worden en bijdragen aan gezondheidsvaardigheden; Het versterken van sociale cohesie en sociale netwerken van ouderen en het reduceren van de zorgconsumptie door ouderen. Het tegengaan van huiselijk geweld is een onderdeel van het totaalpakket

Doelgroep(en)

De doelgroep van het Consultatiebureau voor Ouderen betreft 55-plussers.

Inhoud

Het CbO geeft deelnemers geen garantie op een gezonde toekomst. Het uitgangspunt is het bevorderen van zelfbeschikking en het mobiliseren van eigen kracht (empowerment). Het CbO biedt raad en ondersteuning om de eigen leefomstandigheden, welzijn en gezondheid in brede zin van het woord te bevorderen. Daarnaast wijst het CbO zo nodig de weg in de wereld van zorg- en dienstverlening.

Materialen

- Consultatiebureau voor Ouderen - Visiedocument
- Consultatiebureau voor Ouderen - Werkdocument

Beide documenten bieden een kwaliteitsstandaard en een handreiking aan organisaties die geïnteresseerd zijn in de ontwikkeling van een consultatiebureau voor ouderen.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Het Platform heeft bij het schrijven van deze publicatie geput uit bestaande wetenschappelijke onderzoeken, gevalideerde vragenlijsten, NHG-Standaarden en kennis, evaluatieonderzoeken en vragenlijsten van bestaande CbO's. Daarmee zijn het visiedocument en de werkmethode een referentiepunt voor verdere ontwikkelingen op dit gebied. Bijzonder aan deze publicatie is dat deze samen met mensen uit het veld - ouderen zelf, medewerkers van thuiszorg, GGD'en, welzijnsorganisatie, geriaters en onderzoekers - en vanuit de praktijk is opgesteld. Het is geen afgesloten verhaal. Met voortschrijdend inzicht vanuit de praktijk en de wetenschap hoopt het Platform de ontwikkeling van de functie van het CbO verdere impulsen te geven.

Mogelijkheden tot overdracht

Beide documenten zijn te downloaden via de website van Vilans.

18. SAMEN IS WIJS	
Doelgroep	65-plusser
Looptijd	Lopend, project van 2005-2007
Website	www.ggdwestbrabant.nl; http://www.loketgezondleven.nl
Nadere informatie	GGD West-Brabant www.ggdwestbrabant.nl 076 5282000
Samenwerkingspartners	Instellingen voor geestelijke gezondheidszorg, Thuiszorg, Maatschappelijke werk, lokale ouderenorganisaties, ouderenbonden en woningcorporaties

Doel

Het opsporen van eenzaamheid en sociaal isolement bij zelfstandig wonende 65-plussers, het vermindering van sociaal isolement onder ouderen en daarnaast het bevorderen van de zelfredzaamheid van ouderen.

Doelgroep(en)

Zelfstandig wonende 65-plussers

Inhoud

Uitgangspunt van Samen is Wijs is de overtuiging dat alleen door samenwerking en bundeling van krachten isolement en vereenzaming kan worden aangepakt. Juist met het vorderen der jaren worden vriendschappen, kennissenkring en relaties steeds belangrijker.

'Samen is Wijs' richt zich op alle 65-plussers van de GGD West-Brabant. Door middel van huisbezoeken worden zelfstandig wonende 65-plussers geïnterviewd over eenzaamheid en sociaal isolement. Aan de oudere wordt informatie verstrekt over ouderenvoorzieningen en eventueel verwezen naar (vrijwilligers) organisaties en hulpverlenende instellingen. Hulpvragen worden in kaart gebracht en indien nodig wordt de oudere naar lokale samenwerkingspartners. De samenwerkende instellingen

maken het mogelijk dat er, indien er een hulpvraag is, praktische hulp op korte termijn geboden wordt. De gemiddelde duur van het project is 2 jaar. Op langere termijn kan, aan de hand van de uitkomsten van de vragenlijsten, per wijk een uitspraak gedaan worden over het welzijn van de ouderen uit deze wijk. De conclusies en aanbevelingen kunnen door gemeente en instellingen gebruikt worden voor toekomstig ouderenbeleid.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Deze aanpak is nog niet beoordeeld, wel heeft een procesevaluatie plaatsgevonden. De interventie is uitgevoerd in West-Brabant.

Mogelijkheden tot overdracht

De good practice is beschikbaar voor uitvoering.

Loverboys

19. WOW!	
Doelgroep	(Potentiële) daders en slachtoffers van jeugdprostitutie
Looptijd	2003-2005
Website	www.loverboyszwolle.nl
Nadere informatie	Gemeente Zwolle www.zwolle.nl Tel. 038-4982299
Samenwerkingspartners	GGD; Stichting Vrouwenopvang Overijssel; Travers; Bureau Jeugdzorg; Politie; Openbaar Ministerie

Doel

Het plan van aanpak Loverboys 2003-2005 kent vijf doelstellingen, te weten:

1. voorkomen dat meisjes slachtoffer worden van loverboys.
2. Voorkomen dat jongens loverboys worden.
3. Het uit het circuit halen van slachtoffers van loverboys.
4. Opsporen van verdachten.
5. Vervolgen van verdachten.

Elke doelstelling kent een specifieke aanpak. Voor elk van deze onderdelen is een ketenpartner verantwoordelijk.

Doelgroep(en)

(Potentiële) daders en slachtoffers van jeugdprostitutie.

Inhoud

Om de gesignaleerde loverboyproblematiek in de gemeente Zwolle tegen te gaan, heeft de gemeente een Plan van Aanpak Loverboys opgesteld. Uitgangspunt van deze aanpak was een ketenbenadering, waarbij de gemeente Zwolle de regierol vervulde. De aanpak van de loverboyproblematiek vraagt om een gerichte inzet op een aantal verschillende onderdelen; preventie voor slachtoffers en daders, opvang en hulpverlening van slachtoffers, opsporing en vervolging van daders en een gerichte sturing en regie. Er is sprake van een ketenbenadering.

In 2005 is het plan van aanpak geëvalueerd ten aanzien van het proces en er is verslag gedaan over de resultaten. Hoewel de resultaten tevreden stellen is de maatschappelijke problematiek, ook na uitvoering van het plan van aanpak Loverboys 2003-2005, nog actueel. Daarbij zijn er signalen dat loverboys hun tactieken veranderen en hun activiteiten meer verleggen naar de regio.

Daarom heeft de gemeenteraad een nieuwe aanpak vastgesteld voor de periode 2006-2009, waarbij rekening wordt gehouden met deze en andere ontwikkelingen.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Looptijd: 2003 - 2005. Het project heeft echter een vervolg gekregen. Zie www.loverboyszwolle.nl

Toepassingsgebied: Zwolle.

Evaluatieonderzoek is uitgevoerd in 2005, met positieve resultaten.

Mogelijkheden tot overdracht

De uitvoering van het Plan van Aanpak is dusdanig goed gevolgd en gedocumenteerd, dat overdracht (met aanpassingen gericht op de lokale situatie) zeker mogelijk is.

Rapportage

Sylvia Cox. "Evaluatieonderzoek Plan van Aanpak Loverboys 2003-2005". Utrecht, Stade, september 2005.

Hierin worden zowel de succesfactoren als de knelpunten en risico's van de aanpak besproken.

Alle tussentijdse rapportages over het verloop van het traject zijn te vinden op www.loverboyszwolle.nl

20. PRETTY WOMAN	
Doelgroep	Meiden en jonge vrouwen tussen de 12 en 23 jaar
Looptijd	Start 1996
Website	www.stichtingstade.nl; www.huiselijkgheweld.nl
Nadere informatie	Stichting Stade www.slichtingstade.nl Telefoon: 030 - 236 19 99
Samenwerkingspartners	Stichting Stade, De Rading en Bureau Jeugdzorg Utrecht

Doel

Het doel van het project is om te voorkomen dat meiden in misbruikrelaties terechtkomen. Daarnaast is het doel ondersteuning te bieden om het patroon te doorbreken, dat de misbruikrelaties in stand houdt.

Doelgroep(en)

Het project is gericht op meiden en jonge vrouwen tussen de 12 en 23 jaar. Meiden (en jongens) kunnen terecht met vragen over volwassen worden, seksualiteit, risicovolle contacten (o.a. loverboys) en misbruikrelaties.

Inhoud

Pretty Woman werkt onder andere met de methodieken uit de vrouwenhulpverlening en de relatieverslavings-theorie van Robin Norwood. Hierbij staat centraal dat de eigen verantwoordelijkheid van het meisje een grote rol speelt in de hulpverlening. De belangrijkste aspecten die terugkomen in de verschillende activiteiten zijn onder andere: de relatieverslaving (het consequent aangaan van ongezonde liefdesrelaties); het seksualiseren van het gedrag; aansluiting bij de verschillende behoeftes van cliënten en/of het veld; het ondersteuningssysteem van de cliënt wordt betrokken bij de hulpverlening.

Bovengenoemde aspecten komen terug in de vier producten die de methodiek aanbiedt, te weten:

1 Individuele hulpverlening; **2** Groepshulpverlening; **3** Voorlichting; **4** Deskundigheidsbevordering

De producten verschaffen informatie en advies aan de doelgroep en informatie, consultatie en deskundigheidsbevordering aan beroepskrachten. Daarnaast vindt er voor slachtoffers een intake plaats en wordt deze eventueel verwezen naar lokale hulp. Indien van toepassing, vindt tevens een melding bij de Raad van de Kinderbescherming plaats. De hulpverlening door Pretty Woman is ambulante en de voorlichting vindt plaats op scholen, in buurtcentra en moskeeën, in instellingen zoals de meisjesgevangenis en op diverse andere plekken waar risicomeiden aanwezig zijn.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- diverse folders
- Er is een boekje in de maak over 'peer education' met betrekking tot misbruikrelaties bij jongeren

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Er heeft een evaluatie van het project plaatsgevonden door Bureau Terpstra & van Dijke in 2003. Pretty Woman begeleidt een groot aantal risico- en praktiserende meisjes. Het bereik onder risicomeisjes via de voorlichting voor groepen is aanzienlijk. De meeste VMBO-scholen in Utrecht zijn goed bekend met het aanbod, en laten de voorlichting jaarlijks terugkomen. Met een aantal instellingen zijn structurele afspraken gemaakt met betrekking tot de voorlichting. Het project is geen onderdeel van de reguliere activiteiten van de betrokken organisaties. Het is voornamelijk een tijdelijk project.

Mogelijkheden tot overdracht

In het kader van de ISO-certificering is de methodiek beschreven in het ISO-rapport en derhalve is er mogelijkheid tot overdracht.

Rapportage

Bureau Terpstra & van Dijke (in opdracht van de Gemeente Utrecht), One of a kind. Evaluatieonderzoek Pretty woman. Utrecht: Bureau Terpstra & van Dijke, 2003.

Stade Advies (in opdracht van het ministerie van Justitie), Preventie en Hulpverlening Meisjesprostitutie; zes projectbeschrijvingen. Den Haag: VNG, 2002.

21. BEWARE OF LOVERBOYS

Doelgroep	Meiden van 13 tot 17 jaar
Looptijd	Startdatum: 2000
Website	www.bewareofloverboys.nl; www.scharlakenkoord.nl; www.jeugdprostitutie.nu
Nadere informatie	Scharlaken Koord www.bewareofloverboys.nl; www.scharlakenkoord.nl 020-6226897
Samenwerkingspartners	Er zijn contacten met de politie, het Leger des Heils en andere opvanghuizen waarin de meisjes kunnen worden ondergebracht wanneer daartoe aanleiding is.

Doel

Meiden uit de risicogroep bewust maken van het gevaar als ze zich inlaten met een jongen die seksueel misbruik van hen wil maken. Nevendoelstelling hierbij zijn: Bewustwording van hun eigen gedachten en opvattingen over relaties, seksualiteit en prostitutie; Weten hoe een loverboy te werk gaat, zodat ze deze situatie kunnen herkennen; Eigen grenzen leren kennen, nee durven zeggen en voor zichzelf op durven komen; Aan de hand van een videofragment over het leven van een ex-prostituut een realistisch beeld krijgen van het leven van een prostituee; Weten bij welke hulpinstanties of personen de meisjes kunnen aankloppen wanneer ze meer informatie willen of problemen hebben die betrekking hebben op loverboys.

Doelgroep(en)

Het project is gericht op risicomeiden uit de derde en vierde klas van het VMBO en het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO). In de grote steden of op het VSO kunnen de lessen al gegeven worden in de tweede klas, aan 13-jarigen, aangezien uit ervaring blijkt dat zich onder deze groepen reeds risicomeiden bevinden.

Inhoud

Tijdens gastlessen op met name scholen wordt meisjes verteld over loverboys en de gevaren van een relatie waarin een meisje te maken krijgt met misbruik door haar zogenaamde vriend. De gehele lesinhoud bestaat uit drie blokken van twee maal 50 minuten.

Tijdens de lessen op school is een vertrouwenspersoon van de school, mentor of leerkracht aanwezig. Daarnaast maakt voorlichting aan ouders, docenten en jeugdhulpverleners ook onderdeel uit van het project.

Materialen

Uit het project zijn de volgende materialen naar voren gekomen:

- Docentenhandleiding (VMBO of VSO versie)
- Leerlingenwerkboek (VMBO)
- Platenset (VSO)
- DVD: Beware of Loverboys
- Spel: Beware of Loverboys (VMBO of VSO versie)
- Boek: Verliefd, Verleid, Verkocht (VMBO)
- Boek/Strip: Kelly's d@gboek (VSO)

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Het project past binnen een breder kader van het Scharlaken Koord van evangelisatie (veldwerk), hulpverlening en huiskameropvang onder prostituees, met als belangrijkste doel begeleiding van vrouwen die uit de prostitutie willen stappen. Het toepassingsgebied van het project is heel Nederland. Er zullen scholen uit het V(S)O worden bezocht in de steden Alkmaar, Amsterdam, Den Helder, Haarlem en Heerhugowaard.

Mogelijkheden tot overdracht

Docenten in Noord-Holland zijn getraind om met behulp van materiaal van Scharlaken Koord preventielessen te geven in Noord-Holland. Vrijwilligers die het project willen uitvoeren krijgen hiervoor een intensieve training vooraf. Dit in verband met de complexiteit van de problematiek. Bovendien is elke groep anders: het project dient daarom telkens op eigenschappen van de betreffende groep te worden afgestemd. Scharlaken Koord heeft een train-de-trainersprogramma ontwikkeld voor voor Beware of loverboys.

De mogelijkheden op een rijtje:

- Preventielessen gegeven door Scharlaken Koord: De lessen worden gegeven door een preventie-medewerkster van Scharlaken Koord op VMBO, VSO, PRO, MBO (1e jrs), buurthuizen, instellingen etc. Elke preventieles bestaat uit een blokkur van 2 x 45/50 minuten.
- Preventielessen gegeven door docenten/begeleiders: U kunt de preventielessen ook zelf geven. De lespakketten zijn online of per email/telefoon te bestellen. Het pakket wordt toegestuurd.
- Train de trainer: Het is mogelijk om via Scharlaken Koord een 'train de trainerprogramma' te volgen waarin u de door ons ontwikkelde materialen zo goed mogelijk leert in zetten. De eendaagse training kan worden gevolgd in Amsterdam of op locatie.
- Lezing/workshop: Naast bovenstaande activiteiten geven we ook lezingen en/of workshops (1,5 a 2 uur) aan ouders/docenten/hulpverleners over de loverboy-problematiek met aandacht voor de hedendaagse jeugdcultuur, gevaren van internet etc.

Het project wordt gefinancierd uit giften van kerken en particulieren en uit een financiële bijdrage van scholen waar het project wordt uitgevoerd. Scholen betalen een bijdrage naar draagkracht. Op 6 februari 2006 heeft Scharlaken Koord subsidie gekregen van de provincie Noord-Holland voor het project. Deze subsidie wordt ingezet om docenten te trainen om met behulp van materiaal van het Scharlaken Koord preventielessen te geven.

Eergerelateerd geweld

22. ZWARTE TULP

Doelgroep	Scholieren van VMBO, HAVO en VWO.
Looptijd	Doorlopend
Website	www.verdwaaldegezichten.nl
Nadere informatie	Scharlaken Koord www.bewareofloverboys.nl; www.scharlakenkoord.nl 020-6226897
Samenwerkingspartners	Er zijn contacten met de politie, het Leger des Heils en andere opvanghuizen waarin de meisjes kunnen worden ondergebracht wanneer daartoe aanleiding is.

Doel

Bevorderen van de bewustwording van jongens en meisjes op middelbare scholen en ROC's.

Doelgroep(en)

Deze methodiek richt zich op scholieren van VMBO, HAVO en VWO.

Inhoud

De methodiek Zwarte Tulp is een educatief project over eengerelateerd geweld en richt zich met name op scholieren van de (bovenbouw) afdelingen VMBO, HAVO en VWO. Het programma brengt de thema's eengerelateerd geweld, cultuur en identiteit en omgang tussen jongens en meisjes in negen lessen onder de aandacht. Dit wordt gedaan aan de hand van kunstvormen, zoals theater, film, fotografie, schilderen en gedichten. Ook wordt binnen het lesprogramma aandacht besteed aan debat met docenten, hulpverleners en de ouders.

De lesmethodiek bestaat uit vijf thema's: **1** Tijd voor verandering; **2** Identiteit en cultuur; **3** Eer en eerwraak; **4** Verdwaalde Gezichten en recht; **5** Toekomst in bloei.

Leidraad vormt de documentaire Verdwaalde Gezichten die uit drie delen bestaat: **1** Eerwraak; **2** Schadelijke tradities; **3** Oplossingen? Verder zijn er twee trainers met verschillende kennis en achtergrond, die de leerlingen begeleiden met de lesstof. Alle leerlingen krijgen een werkmap en van hen wordt verwacht dat zij zowel klassikaal als individueel opdrachten uitvoeren.

Ook ouders worden door de school geïnformeerd over het lesprogramma en uitgenodigd deel te nemen aan een evaluatie. De uitkomsten van het lesprogramma en de door de leerlingen zelfgemaakte kunsten worden gepresenteerd en tentoongesteld.

Materialen

Uit het project zijn de volgende materialen naar voren gekomen:

- documentaire Verdwaalde Gezichten
- werkmap

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

In januari en februari 2006 is met het educatieve lesprogramma 'Zwarte Tulp' gestart op vijf middelbare scholen, verspreid over Nederland: het Damiate College in Haarlem, het Haagse College in Den Haag, het Leidsche Rijn College in Utrecht en het Maurick College in Vught. Het programma bestaat uit zeven blokuren, een evaluatie en een presentatie. Het lesprogramma wordt uitgevoerd door trainers tussen de 22 en 35 jaar. Zij hebben een training ondergaan, waarin ze speciaal worden opgeleid om de methodiek Zwarte Tulp toe te passen op scholen.

In 2008 is Zwarte Tulp door het ministerie van OC&W verkozen tot voorbeeldproject uit 163 door het ministerie ondersteunde projecten. Het ministerie sprak van 'een toegankelijke en creatieve lesmethodiek ontwikkeld door een betrokken organisatie'

Mogelijkheden tot overdracht

De mogelijkheid is er om de methodiek uit te laten voeren op scholen.

Dit project is mede mogelijk gemaakt door Ministerie van VROM en OCW

23. LEREN VAN EER	
Doelgroep	Jongeren in het middelbaar onderwijs
Looptijd	2008
Website	www.schoolenveiligheid.nl; www.huiselijkgheweld.nl
Nadere informatie	Albeda College Rotterdam www.albeda.nl Telefoon: 010 2901020
Samenwerkingspartners	ROC van Twente

Doel

Het doel van het project is om kennis en bewustzijn van de deelnemers op het gebied van signaleren van eerge relateerd geweld te vergroten en te verspreiden.

Doelgroep(en)

Het project is indirect gericht op jongeren van het middelbaar onderwijs. De inhoud van dit project is gericht op alle beroepskrachten op school die een rol spelen bij het signaleren van eerge relateerd geweld, van tweedelijns begeleiders en docenten tot portiers/ conciërges. Om op deze manier de kennis en het bewustzijn bij de doelgroep te vergroot.

Inhoud

Het kabinet onderkent dat scholen een cruciale rol kunnen vervullen bij het herkennen van signalen voor eerge relateerd geweld. Deze kabinetswens is opgepakt door het scholenproject 'Omgaan met eerge relateerd geweld in en om de school' op te zetten. Een onderdeel van dit project is een onderzoek naar de signalen van erekwesties bij leerlingen. In het onderzoek stonden de volgende vragen centraal:

- wat zijn mogelijke vroegsignalen op basis van casussen en registratiesystemen?
- door wie worden de signalen van eerge relateerd geweld in de scholen waargenomen?
- hoe is met de zaken omgegaan en welke knelpunten en successen hebben zich daarbij voorgedaan?
- wat is de invloed van de werking van zorgstructuren en andere lokale partners hierbij?

Vervolgens is het belangrijk dat de op school verzamelde informatie kan worden doorgezeten naar hulpverlening en andere organisaties. Op die manier vormen scholen een belangrijke schakel in de aanpak van eerge relateerd geweld en leveren alle beroepskrachten op school een bijdrage aan het voorkomen van schooluitval en escalatie van eerge relateerd geweld. Dit rapport biedt scholen, maar ook de ketenpartners daaromheen, handvatten voor een sluitende aanpak van eerge relateerd geweld.

Materialen

Uit het project zijn de volgende producten voortgekomen:

- Handleiding voor begeleiding van mbo-jongeren met eerge relateerde problemen
- Leren van eer op scholen. Een onderzoek naar vroegsignalen van eerge relateerd geweld.

Evaluatie en reikwijdte tot nu toe

Het project is nog niet geëvalueerd.

Mogelijkheden tot overdracht

Via het rapport Leren van eer op scholen is de inhoud van het project voor iedereen toegankelijk.

Publicaties

Kuppens, J., Cornelissens, A. & Ferwerda, H. (2008): Leren van eer op scholen: Een onderzoek naar vroegsignalen van eerge relateerd geweld. Arnhem, Advies - em onderzoeksbureau Beke. ISBN 978 90 75116 44 1

7. LITERATUURLIJST

Baeten & Geurts (2002); In de schaduw van het geweld. Kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders; NIZW

Boerefijn, I., M.M. van der Liet-Senders, T. Loenen, 'Het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen', SZW, juli (2000), p. 118 e.v.

Boutellier (2007); Veiligheid en burgerschap in een netwerksamenleving; Vrije Universiteit van Amsterdam.

Dijk, T.J., van en E. Oppenhuis (2002). Huiselijk geweld onder Surinamers, Antillianen, Arubanen, Marokkanen en Turken in Nederland: aard, omvang en hulpverlening. Hilversum: Intomart.

Ferwerda (2007); Met de deur in huis. Omvang, aard, achtergrondkenmerken en aanpak van huiselijk geweld in 2006; Advies en Onderzoeksgroep Beke

Van Dijk e.a. (1997); Huiselijk geweld. Aard, omvang en hulpverlening; Intomart.

Ministerie van Justitie (2008); Plan van Aanpak Huiselijk geweld tot 2011 "De volgende fase"; Den Haag

COLOFON

Dit is een uitgave van PRIMO nh, centrum voor maatschappelijke ontwikkeling in Noord-Holland.

© PRIMO nh, november 2009

Overname of openbaarmaking van (gedeelten) van deze uitgave is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van PRIMO nh

Oplage

150 ingebonden exemplaren

Deze publicatie is te downloaden van www.primo-nh.nl/publicaties

Tekst

Jonna Brasser, PRIMO nh

Marja de Kinderen, PROK Projectmanagement

Eindredactie

Daniëlle Schriek

Vormgeving

Studio Stevens

Meer informatie

Voor meer informatie over preventie van huiselijk geweld kunt u contact opnemen met:
Corrie Suurmond, csuurmond@primo-nh.nl. Telefoon 0299 418 700.

PRIMO nh

Postbus 106, 1440 AC Purmerend

Telefoon: 0299 418 700, fax 0299 418 799

E-mail: servicepunt@primo-nh.nl

Internet: www.primo-nh.nl

*PRIMO nh is de afkorting van Provinciaal Instituut voor Maatschappelijke Ontwikkeling in Noord-Holland.
PRIMO nh is dé provinciale ondersteuningsorganisatie voor de provincie, gemeenten en maatschappelijke organisaties op het terrein van (lokaal) sociaal beleid in Noord-Holland.*